

i Miquel Tolosa⁷⁷.

El mateix president de la Unió de Rabassaires del 1922 al 1932, Francesc Riera, pagès de professió, que fou president del Progrés durant el bienni 1917-1918, intentaria sortir en els negocis aprofitant la coneixença i amistat del polític, periodista i comerciant Brauli Solsona, un dels col·laboradors republicans radicals del sindicat rabassaire. El 1924 Riera era representant a Martorell d'una empresa de conservants per a vins que dirigia Solsona⁷⁸. Dins la Unió de Rabassaires, els republicans Aragay i Ventós també eren comerciants. El primer amb botiga pròpia a Barcelona, des de la qual exercí a partir de 1924 tant la secretaria general del sindicat rabassaire com la secretaria de la Secció de Compres. Del segon el president de l'IACSI, Carles de Fortuny, diria el 1923 que "no tiene más relaciones agrícolas que las que le proporcionan tercerías usurarias entre los verdaderos productores [-en referència als pagesos-] y el mercado ciudadano"⁷⁹.

Però malgrat tots aquests factors descrits que dificultaren o entrebancaren sens dubte la plena assumpció del fet cooperatiu per part de la Unió, aquesta anà prenent posicions cada cop més positives cap a aquest fet. D'alguna manera, la transformació de la Unió de Rabassaires en Federació de Sindicats Agrícoles, que s'esdevindrà el 1935, s'anà gestant des del mateix naixement del sindicat el 1922. El fort arrelament de la pràctica i els ideals cooperativistes en les comarques rabassaires i el fet que molts homes, dirigents i no dirigents, d'aquest sindicat s'haguessin educat sindicalment treballant i col·laborant en les tasques de direcció de les cooperatives agràries i de consum local marcà un camí quasi obligat d'acostament cap al cooperativisme i d'assumpció plena d'aquest moviment per part de la Unió.

Ja s'ha vist anteriorment la forta implantació del cooperativisme agrari d'esquerres en les nostres comarques rabassaires. Les poblacions on la Unió hi tingué societats adherides

---

⁷⁷ Pere Puig Alegre morí el 1930 sent president de l'entitat. Tolosa fou regidor municipal des del 1915 i fins al 1939, tret del període de la dictadura primorriverista (Llibres d'Acords municipals de l'AHM de Martorell). A banda dels comerciants citats, dins aquesta societat republicana tenien també un pes considerable els menestrals amb negocis propis: en les juntes directives de l'entitat entre el 1906 i el 1930 -a part d'aquests comerciants esmentats- s'hi troben un flequer, un armer, tres sabaters, dos confiters i un veterinari. Els pagesos ocuparen la meitat dels càrrecs. Vegeu l'apènx 12 on hi ha un quadre amb tota la relació de membres de junta d'aquesta entitat (entre 1906 i 1930) amb la seva corresponent professió i quantitat en pessetes que pagaven en l'impost de les cèdules personals.

⁷⁸ *La Terra*, 25-10-1924:2.

⁷⁹ *RIACSI*, febrer 1923:19.

als anys vint foren especialment sensibles a les pràctiques cooperatives. De totes aquestes poblacions -les que apareixen al quadre 3.2 -"Societats i seccions locals de la Unió de Rabassaires (1922-1930)"-, només d'Abrera i el Papiol no em consta que tinguessin cap tipus de cooperativa obrera o pagesa d'esquerres entre 1900 a 1932⁸⁰. I 18 de les 43 poblacions que estaven afiliades a la Unió el 1925 tenien alhora una cooperativa associada a la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya el 1927: Masquefa i Piera de l'Anoia; Sant Sadurní i la Beguda Alta de l'Alt Penedès; Manresa i Sant Vicenç de Castellet del Bages; Badalona i Santa Coloma de Gramanet del Barcelonès, Sant Feliu, Martorell i Sant Esteve Sesrovires del Baix Llobregat, Vilanova del Garraf, Sabadell, Rubí i Sentmenat del Vallès Occidental i Canet, Malgrat i Teià del Maresme. Òbviament que en les pràctiques i nombre d'entitats cooperatives destacaven les grans ciutats, però també els que podríem dir-ne els feus de la Unió, on el sindicalisme rabassaire tenia un pes molt important com Martorell i Rubí. Segons Rafael Celada Martorell fundà només entre 1900 i 1930 quatre cooperatives agràries, quatre de consum i dues de producció⁸¹. Cap població catalana de menys de 5.000 habitants el 1930 -Martorell en tenia aquest any 4.972- superaria en l'*Atlas* de Celada el nombre de 10 cooperatives en aquest període⁸². Per altra banda cap sindicat agrícola català aconseguí durant el primer terç de segle l'afiliació i l'abast geogràfic que arribà a tenir el Sindicat vitícola comarcal de Martorell, amb 37 delegacions locals que arribaren a agrupar 3.276 associats el 1930⁸³. Rubí, per la seva banda, destacà també en el desplegament cooperatista agrari. Des del 1893 funcionava la cooperativa La Rubinenca; a principis de segle es fundà la Societat Agrícola, que començà sent una societat de jornalers, es legalitzà com a cooperativa el 1922 i el 1927 ja disposava de local propi i una màquina trilladora⁸⁴; el 1906 es creà un Gremi d'agricultors i el 1920 l'important Cellar cooperatiu que s'independitzà de la Cambra Agrària local el 1927. Per altra banda la Societat de Rabassaires de Rubí, fundada el 1924, fou, com veurem més endavant, una de les societats adherides a la Unió que desplegà una activitat cooperatista més

---

⁸⁰ Abrera i el Papiol, en canvi, fundaren diverses entitats mutuels, algunes de les quals probablement tingueren un caràcter sindical d'esquerres. Abrera tingué un sindicat agrícola des del 1908 i un casino republicà que també cap la possibilitat que oferís serveis cooperatius. Per altra banda, tal com he dit més amunt, la Joventut Democràtica Social del Papiol es proposà crear una cooperativa el 1927, la qual desconec si s'acabà fent realitat. El 1933 es constituí al Papiol un sindicat agrícola. Per a localitzar les cooperatives en totes les poblacions rabassaires m'he basat fonamentalment en CELADA, Rafael: *Aproximació a l'Atlas Cooperatiu...* i en SOLÀ GUSSINYER, Pere: *Història de l'associacionisme...*

⁸¹ CELADA, Rafael: *Aproximació a l'Atlas Cooperatiu...*:37.

⁸² Només Torelló a l'Osona i Sant Joan de les Abadeses al Ripollès igualarien la xifra de Martorell.

⁸³ *Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell*, núm. 33, setembre de 1930:6.

⁸⁴ Expd. 10.950, AGCB; *El Diluvio*, 29-5-1927:37; *Acción*, 3-6-1927.

important durant els anys vint.

El compromís dels dirigents rabassaires locals en les pràctiques cooperativistes de la població ja abans de la fundació de la Unió també l'havien assumit o l'assumirien els principals directius del sindicat: el primer president de la Unió, Jaume Martrat -que ho seria de l'agost al novembre de 1922-, havia estat molt vinculat a la cooperativa agrària i de consum la Unió Agrícola Cooperativa Martorellenca des de la seva fundació el 1902 i en fou el president el 1912 i el 1923; Francesc Riera, el segon president de la Unió, també arribà a presidir una cooperativa de Martorell, l'important Sindicat Vitícola Comarcal, entre 1933 i 1934; Josep Calvet, president de la Unió des de finals de 1932, presidí el Sindicat agrícola La Redempció d'Argentona des de la seva fundació el 1929; el vice-president de la Unió a partir de 1924, Jaume Sellés, fou durant els anys vint el president del Sindicat agrícola de Sant Vicenç de Castellet; Josep Raventós, de Sant Sadurní, des del 1916 pertanyia a la cooperativa Agrícola de Sant Josep de la mateixa població, i del 1929 al 1934 en seria també el president; Astre Janer, fou des del 1921 secretari del Sindicat Agrícola Cooperatiu de Sabadell; Josep Camps, del comitè central de la Unió a partir de 1924, presidí també durant aquests anys el Sindicat Agrícola de Badalona i Canyet; el propagandista de la Unió Martí Torrents era un dels principals dirigents de la cooperativa La Agrícola de Vilanova i la Geltrú. El 1925 en fou president. Finalment Francesc Escudé, de Rubí, fou un dels dirigents d'aquest sindicat més compromesos amb el cooperativisme. Va ser dirigent de la cooperativa La Rubinenca des dels anys deu. Com a representant d'aquesta participà com a orador en l'aplec comarcal cooperativista de Barberà del 1916 que s'ha descrit més amunt. Com a propagandista de la Unió, Escudé centrava totes les seves allocucions en la defensa del cooperativisme i fou un dels dirigents rabassaires que reivindicà amb més claredat la creació de la secció cooperativa de la Unió, de la qual n'acabaria sent un dels directors⁸⁵.

---

⁸⁵ La principal defensa que Escudé féu sobre la creació d'aquesta secció fou a l'assemblea de delegats de la Unió el 6 de gener de 1924 (*La Terra*, 12-1-1924:2). De dirigents estrictament locals de la Unió que alhora tinguessin càrrecs directius en les cooperatives de les seves respectives poblacions hi ha molts exemples. Destaca el cas de Josep Font, delegat local de la Unió a Sant Martí Sarroca. A principis de 1922 Font era president de la Federació de Societats Obreres Agrícoles del Penedès i alhora formava part de la junta interina de la Federació de Sindicats Agrícoles i Cooperatives de l'Alt Penedès. Molt probablement Font també seria dirigent de les cooperatives *Obrera o El Progrés* de Sant Martí Sarroca. Altres exemples són: Carles Fabre Jofre, Jaume Borràs Riera i Joan Vives Bassó de Canet de Mar, dirigents alhora del Sindicat Agrícola Germanor, adherit a la Unió, i d'alguna de les cooperatives de consum locals; Josep Matas i Pere Esteve, de Masquefa, els quals -almenys durant el període 1924-1925- formaven part tant de la junta de la societat de rabassaires local com de la junta de la cooperativa de consum La Agrícola de Masquefa; Sebastià Llavarias, president fins al 1924 de la Societat de Treballadors Agrícoles de Vilanova i la Geltrú, adherida a la Unió, i alhora vice-president de la Mútua d'Agricultors de Vilanova (1921).

Era, doncs, lògic que, malgrat que la Unió no s'havia constituït amb propòsits de tipus cooperativistes, -cap dels articles dels seus estatuts ho preveïen ni tampoc cap de les societats locals noves estrictament rabassaires que almenys els dos primers anys col·laborà a fundar, encara que sí de tipus mutualista⁸⁶- des de ben aviat el sector de la Unió més conscienciat pel tema cooperativista comencés a llançar missatges des de *La Terra* que demanaven un canvi d'actitud del sindicat en aquesta temàtica. El dia 22 del mes de setembre de 1923 Estartús defensà per primer cop des d'aquest periòdic els sindicats agrícoles de la llei de 1906 i les caixes rurals com "l'arma dels treballadors de la terra"⁸⁷. El dia 13 del mes següent, d'octubre, un article signat amb el pseudònim P. -suposo que era també de Pere Estartús- feia parar l'atenció en el fet que la Unió encara no s'havia qüestionat "quina actitud cal[ia] adoptar davant del funcionament i existència de cellers cooperatius i altres institucions com facines, sindicats agrícoles, etc. Mes vindrà l'hora a no tardar en què caldrà prendre actituds" i caldrà "aconsellar (...) la cooperació"⁸⁸. En el mateix número apareixia el primer article del que esdevindrà una

---

⁸⁶ Almenys un article dels estatuts de la Societat de Rabassaires de Sant Llorenç d'Hortons, Sant Boi, Sant Pau d'Ordal, Martorell -Federació de Rabassers de Catalunya- i Rubí preveïa algun tipus d'activitat mutualista d'ajuda als malalts (Expds. 11.715; 11.396; 11.606, 6.159 i 15.208, AGCB). És possible que altres societats, de les quals no he pogut llegir els seus estatuts, també tinguessin articles dedicats a feines mutualistes. La societat de Gunyoles d'Avinyonet organitzava feines per anar a ajudar socis malalts (*La Terra*, 22-3-1924:1). Per altra banda, la Societat de Rabassaires de Gelida, malgrat que els seus estatuts no contemplessin aquest tipus de feines, acordà en la junta de l'11 de febrer de 1923 incloure al reglament de l'entitat funcions mutualistes d'assistència als malalts "tal como vienen haciendo entre ellos voluntariamente y sin reglamento" (Expd. 10.896, AGCB). De fet, la societat de rabassaires de Gelida, amb aquest canvi de reglament, absorbí una Societat de Treball, també de Gelida, de caràcter mutualista (*La Terra*, 30-1-1923:7-8). Les pràctiques mutuals, doncs -tal com s'ha indicat en els casos de Gelida i Gunyoles- podien ser bastant comuns malgrat que el reglament de les societats rabassaires no ho indiqués. Precisament, tal com afirma Ramon Arnabat, les causes del descens de fundació d'entitats mutuals a les comarques rabassaires estan relacionades en primer lloc amb el fet que les organitzacions polítiques i sindicals que es funden en aquests anys ja disposen, en molts casos, de seccions de socors mutus, i en segon lloc amb el fet que sindicats com la Unió de Rabassaires ja canalitzarien l'activitat organitzativa (ARNABAT MATA, Ramon: "Las sociedades de socorros mutuos...:100). La Unió acabà creant el 1935 una Mutualitat d'accidents de treball per als seus socis.

Per altra banda cal esmentar que un article del reglament de la Societat de Rabassaires de Castellbisbal, fundada el 1925, deïa que "es objeto de ésta sociedad el crear una sección destinada a la adquisición, venta de géneros y comestibles entre sus asociados, siempre y cuando así lo crea conveniente la junta directiva" (Expd 12404, AGCB). Els pagesos de Castellbisbal havien estat uns dels pioners en pràctiques mutuals. El 1853 fundaren la societat de socors mutus de Sant Isidre Llauredor i el 1855 l'Associació de Quintes per poder comprar el soldat i lliurar-se del servei militar (MATEU MIRÓ, Josep: *Semblança de Castellbisbal...:100*).

⁸⁷ *La Terra*, 22-9-23:2. En l'article Estartús criticà el "plutòcrata" president de la Unió de Vinyaters de l'Empordà que "tractà de fer ambient contra els sindicats agrícoles" perquè tem que aquests siguin instrumentalitzats pels treballadors de la terra. Afirmà que "el Sindicat Víticola de Llançà pot fer molt per la solució del problema de la terra". I acabà fent una crida a la conquesta dels sindicats agrícoles per part dels pagesos i a utilitzar-los per a les reivindicacions rabassaires.

⁸⁸ *La Terra*, 13-10-1923:2.

col.laboració més o menys continuada almenys durant dos anys⁸⁹ de la propagandista cooperativista, molt lligada amb la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya, Regina Lamo, defensant l'ideal cooperatiu i animant els rabassaires a constituir un banc camperol⁹⁰. Després d'altres articles en posteriors números de *La Terra*⁹¹, la Unió de Rabassaires prengué el seu primer acord sobre temàtica de cooperació en l'assemblea del dotze de novembre d'aquell any 1923 en què s'aplaudia la creació de la comissió per al foment del crèdit rural per part del govern i es recomenava el foment de la creació de caixes rurals⁹².

Un mes i mig més tard, en el congrés celebrat a Barcelona el gener de 1924 -que comptà amb l'assistència significativa de Regina Lamo- el dirigent rabassaire de Sabadell Astre Janer -un dels directors locals més sensibles per a aquestes temàtiques- aconseguí fer aprovar el nomenament d'una comissió per estudiar la implantació per part de la Unió de Rabassaires d'una gran cooperativa vinícola. La proposta d'Astre Janer serví almenys per debatre en ple congrés una qüestió fins aquell moment gairebé totalment abandonada. Hi hagué força reticències per part del sector menys conscienciat pel tema, però, com sempre, la intervenció de Companys fou decisiva. Aquest retraié "el caràcter social del moviment rabassaire" i digué que "sense abdicar d'ell és just i necessari que l'organització posi arrels i interessos; per això creu convenient fomentar el crèdit agrari, les caixes rurals, les cooperatives de producció, tot lo que contribueixi a un millorament general i a la creació d'interessos que aguantin l'organització"⁹³.

La comissió nomenada pel congrés quedà formada per Ernest Ventós, com a president -i segurament per tenir amplis coneixements comercials-, i Astre Janer, Francesc Escudé i Pere Esmedia de vocals. La tasca principal de la comissió consistí a elaborar una Memòria que posteriorment hauria d'aprovar l'Assemblea de delegats. Aquesta Memòria, quedà enllestida el mes de maig d'aquell any i es donà a conèixer a les societats locals rabassaires perquè l'estudiessin i es pogués discutir i aprovar amb les esmenes convenientes en una assemblea extraordinària de delegats que se celebraria el 13 de juliol d'aquell any 1924. En la Memòria es recomanava l'actuació del sindicat en temes cooperatius i es parlava de la "creació d'una organització cooperativa de relació

---

⁸⁹ No puc especificar si s'allargà perquè no s'han conservat exemplars de *La Terra* entre 1926 i 1930.

⁹⁰ Vegeu la seva ressenya biogràfica a l'apèndix 9.

⁹¹ Per exemple *La Terra*, 20-10-1923:3; 3-11-1923:2; i 10-11-1923:3.

⁹² *La Terra*, 17-11-1923:1.

⁹³ *La Terra*, 12-1-1924:2.

comercial a benefici dels adherits a la Unió" i "de l'actuació cooperativista que tants beneficis consideren els reunits que pot reportar a tota l'organització"⁹⁴. No es parlava, en canvi, per a res de la idea inicial de Janer de constituir una gran cooperativa vinícola. Per això abans de donar a conèixer la Memòria, Ventós, el president de la comissió, afirmà públicament en l'assemblea de delegats del mes d'abril, en demanar-li sobre la marxa dels treballs de la comissió per a l'acció cooperativa, que "el problema és molt complexe i que la seva gestió serà un xic llarga"⁹⁵. En principi es preveia que l'organisme cooperatiu pogués tenir una secció de compres de primeres matèries, una d'organització de vendes i una d'intercanvi de productes entre les diferents comarques on estava implantada la Unió. Durant els anys vint, però, només funcionà la de compres i, per això, la secció cooperativa acabà dient-se secció de compres⁹⁶. La utilització d'aquesta secció seria totalment voluntària i únicament oberta als socis del sindicat rabassaire. De l'expedició dels productes se'n cuidaria directament la casa venedora.

La Secció es posà en marxa l'agost d'aquell mateix any. Quedà com a president de la Secció Astre Janer. Però, en realitat, la persona encarregada de tota l'administració i gestió requerides fou Amadeu Aragay. Aquest, des de casa seva, sense disposar d'una oficina pròpia per a aquestes feines, acabà sent l'únic responsable de la Secció. Els principals productes que oferí foren balt de moro, guano especial per a ceps, sofre, sulfat de coure, llavors de patata Royal Kidney i aliments per a bestiar. La Secció cobrava un petit percentatge de cada transacció, des d'un 0'5% dels grans al 2% de productes de consum de la llar com arròs, oli o sabó. Els preus es publicaven a *La Terra*. Durant els primers anys el principal problema en què es trobà la Secció fou la competència dels comerciants privats, alguns dels quals podien fiar al pagès fins al final de la collita, cosa que provocava que molts socis rabassaires preferissin continuar confiant en el comerciant, encara que fos a base de pagar alts interessos a darrera hora⁹⁷. Per altra banda també dificultà molt el funcionament de la Secció l'incompliment de compromisos tant de consumidors que no pagaven o que a darrera hora es negaven a acceptar productes que havien arribat amb retard o amb algun defecte, com de majoristes que, o

---

⁹⁴ La Memòria sencera és a *La Terra*, 10-5-1924:2.

⁹⁵ *La Terra*, 3-5-1924:3.

⁹⁶ Sobre les vendes la Memòria reconeixia que la tasca era més complexa i que "de moment el Comitè tractarà de crear relacions amb importants compradors dels productes que els socis de la Unió produeixen, tant prop de les cooperatives com de compradors particulars". No tinc constància, però, que s'hagués realitzat cap gestió en aquest sentit.

⁹⁷ *La Terra*, 21-3-1925:1.

bé no havien servit a temps o bé a voltes havien acabat les existències d'algun producte⁹⁸.

Els delegats rabassaires locals foren els elements claus per a l'òptim funcionament de la Secció. *La Terra* digué al maig de 1925 en una nota dirigida precisament a aquests que "la falta de costum fa que molts delegats no s'hagin donat encara ben bé compte de l'importància del seu càrrec, en relació a l'abastament dels articles que els associats consumeixen pel conreu de les terres. Pensin que en els pobles on el delegat és actiu els socis reben per mitjà de la Comissió de Compres els articles purs i barats, salvant-se així de l'explotació i l'engany de que fan víctima moltes vegades comerciants desaprensus"⁹⁹.

M'ha estat impossible per manca de fonts conèixer els detalls de l'actuació d'aquesta Secció al llarg dels anys vint. Si aquesta hagués pogut comptar com a clients amb tots els sindicats agrícoles adherits a la Unió, s'hauria consolidat sense problemes¹⁰⁰. Però alguns d'aquests prescindiren d'aquesta Secció perquè el volum de mercaderies amb el que treballaven els exigia altres vies comercials més pràctiques. El sindicats agrícoles de Badalona, Malgrat i Argentona, per exemple, preferiren entendre's comercialment amb la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral, fundada el 1927 i que agrupava la major part del sindicats del Maresme i proximitats. En canvi el Sindicat Agrícola de Sant Vicenç de Castellet sí que operà a través de la Secció. El gener de 1925 des de *La Terra* es presumia que aquest havia encarregat 3 mil quilos de sulfat de coure, 4 mil quilos de sofre, 2 mil quilos de nitrat i 2 mil més de sulfat de ferro¹⁰¹. Per altra banda alguna societat local important com la de Rubí adquirí a la Secció quantitats molt dignes. El 1927 va demanar per als seus associats 11 mil quilos de sulfat i sofre. I el 1931 la mateixa societat repartí 18 mil quilos d'adob químic per als seus associats¹⁰².

La Secció anà funcionant sense prendre cap gran volada fins al 1935, any en què, atesa la transformació de la Unió de Rabassaires en Federació de Sindicats Agrícoles, es desenvolupà extraordinàriament, precisament perquè els sindicats agrícoles adherits a la Unió decidiren operar a través de la Secció. A la Memòria del 1935 es diu: "Pot dir-se

---

⁹⁸ Des de *La Terra* també es denuncià als propietaris rurals i als comerciants, els quals "recorren a procediments poc confesables per tal de barrar-nos el pas i aïllar-nos comercialment" (*La Terra*, 4-4-1925:3).

⁹⁹ *La Terra*, 9-5-1925:4.

¹⁰⁰ Quan es féu pública la Memòria d'acció cooperatista de la Unió de Rabassaires el maig 1924, s'afirmà que havia estat particularment ben rebuda en els pobles amb sindicat agrícola adherit (*La Terra*, 17-5-1924:3).

¹⁰¹ *La Terra*, 3-1-1925:2.

¹⁰² *El Diluvio*, 10-4-1927:18; *Lluita*, 14-11-1931.

sense exageració que durant aquest any la nostra Unió ha fet més en l'aspecte econòmic que durant tota l'etapa anterior"¹⁰³. D'aquí pot deduir-se que entre 1924 i 1934 l'activitat no fou gaire brillant. I més si hom té en compte els resultats de 1935, que sí que es coneixen mercès a la susdita Memòria. Aquest any, el sector més important de tota la Secció de Compres, que era el de les patates primerenques, adquirí 808.968 quilos de llavor. Aquesta quantitat només representava un 15% dels quilos comprats per la Federació de Sindicats Agrícoles del Maresme durant aquell mateix any, la qual n'adquirí 6.130.682 quilos¹⁰⁴. Per altra banda els sindicats agrícoles de la Unió de Rabassaires aconseguiren exportar 1.124 tones de patates primerenques, mentre que a tot Catalunya se n'exportaren 51.196 tones, la major part de les quals també van córrer a càrrec de la Federació de sindicats del Maresme. Pel que fa la secció vinícola de la Unió, l'única feina a què es dedicà durant el 1935 fou a gestionar la creació d'una central de vendes dels cellers cooperatius del sindicat, que en aquell any només eren els de Porrera, Vila-rodona, Les Cabanyes i Vilafranca.

Però malgrat les limitacions de tota la Secció cooperativa, aquesta col·laborà decisivament en el fet que moltes de les societats rabassaires que en principi no havien assumit cap acció cooperativa anessin esdevenint progressivament societats fonamentalment cooperatives. D'aquí que algunes d'aquestes societats acabessin transformant-se en sindicats agrícoles. La Viticultora Cervellonenca, per exemple, el gener de 1928 prengué la important decisió de posar una premsa cooperativa per a raïm i olives¹⁰⁵. I la Societat de Rabassaires de Gelida es convertí plenament en una cooperativa agrària el 1929 si fem cas als seus estats de comptes, els quals en aquest any inclogueren per primer cop despeses i ingressos de la compra-venda de gèneres. L'any següent la societat es transformà en el Sindicat agrícola Germanor¹⁰⁶. En conjunt, les societats afiliades a la Unió que al llarg de la dècada dels vint o bé es transformaren en cooperatives agrícoles o bé en crearen alguna foren: la de Canet el 1924, Castellar el 1925, Esparraguera el 1926, Tiana i Cervelló el 1928, Argentona, Ullastrell, Martorelles

---

¹⁰³ UNIÓ DE RABASSAIRES I DEMÉS CULTIVADORS DEL CAMP DE CATALUNYA (Federació de Sindicats Agrícoles): "Memòria i comptes de l'exercici 1935", Barcelona, 1936 (mecanografiat): 1.

¹⁰⁴ Aquesta entitat estava adherida a la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya. Sobre ella vegeu POMES, Jordi : *Les "Mataro's potatoes"*...

¹⁰⁵ Expd. 11.467, AGCB.

¹⁰⁶ Expd. 10.896, AGCB; GUIU PUNYOL, Andreu: "Els rabassaires gelidencs..."

i Mollet el 1929 i Gelida, Castellbisbal, Viladecavalls i Vilanova i la Geltrú el 1930¹⁰⁷. Per obtenir una aproximació del mapa cooperatiu de la Unió de Rabassaire durant els anys vint s'ha d'afegir a les cooperatives acabades d'esmentar les societats afiliades al sindicat rabassaire ja com a cooperatives o sindicats agrícoles: el Progrés de Malgrat i el Sindicat agrícola de Sant Vicenç de Castellet, del 1915, el de Badalona i Canyet, fundat el 1920, el de Fals i el de Rajadell, del 1921, el d'Arenys de Munt, del 1923, la Unió Agrícola de Santa Coloma de Gramanet, del 1924, i els probables casos dels sindicats agrícoles de Corbera, del 1928, i de Polinyà, del 1930. En conjunt, doncs, 22 cooperatives o sindicats agrícoles¹⁰⁸.

Dins l'acció cooperatista de la Unió als anys vint també cal incloure l'assessorament i atenció a sindicats que no tenia adherits. No fou estrany que directors de sindicats d'esquerra de fora l'àmbit d'actuació de la Unió aprofitessin les afinitats polítiques o amistats personals amb els advocats laboralistes d'aquest sindicat per formular-los preguntes i consultes de diversa naturalesa¹⁰⁹. Per altra banda cal no oblidar la important tasca propagandística a favor del cooperativisme que portaren a terme alguns dirigents rabassaires. Sobretot Estartús i Companys, a través de conferències -especialment durant el 1929 i el 1930-, es dedicaren a parlar de la necessitat d'associació dels pagesos a l'empara de la llei de sindicats agrícoles del 1906. En totes les conferències que he localitzat d'Estartús en aquests anys -a Vilafranca, l'abril de 1929 i a Gelida i a Ullastrell el gener de 1930- es parlà exclusivament d'aquest tema. Companys també dedicà a aquesta qüestió la conferència a Valls en aquell mateix mes de 1930¹¹⁰. En aquests dos darrers anys abans de la República es produïren la major part de fundacions de sindicats agrícoles adherits a la Unió dels anys vint.

La política governamental també col·laborà a afermar l'acció sindical progressivament

---

¹⁰⁷ Totes aquestes cooperatives es legalitzaren com a sindicats agrícoles de la llei de 1906 excepte la de Cervelló -la Viticultora Cervellonenca-. He considerat el 1928 com a data de transformació d'aquesta societat rabassaire de Cervelló en cooperativa perquè fou en aquest any quan decidí posar una premsa cooperativa per a raïm i olives, tal com he dit més amunt.

¹⁰⁸ Ja s'ha especificat anteriorment que els casos de Martorelles, Mollet, Viladecavalls, Corbera i Polinyà són probables. Per altra banda, dins d'aquestes 22 cooperatives no he inclòs el Gremi d'Agricultors de Barberà, fundat el 1910, que possiblement estigué adherit a la Unió el 1922-1923, tot i que se'n desvincularia en aquest darrer any, i el Progrés de Canet, del 1925, que tot i que durant la II República estaria afiliat a la Unió, desconec si als anys vint ja hi estava adherit.

¹⁰⁹ El maig de 1923, per exemple, es contestà per carta a través de *La Terra*, a una pregunta que havia formulat el Sindicat Agrícola de Tortellà, de la Garrotxa. I el març de 1924 s'assessorà al Sindicat Agrícola de Sant Marçal, de Castellet i la Gornal (*La Terra*, 30-5-1923:11; 1-3-1924:4).

¹¹⁰ *El Diluvio*, 10-4-1929:15; 17-1-1930:25-26; 31-1-1930:15.

cooperativista de la Unió durant aquest període. Per una banda els sindicats agrícoles constituïren l'única via possible a partir de la qual la petita pagesia pogué rebre els beneficis del crèdit rural que concedí l'Estat¹¹¹. Per altra banda fou un govern de Primo de Rivera el primer de la història d'Espanya a atorgar permisos als sindicats agrícoles per exportar patates, un producte que, com es veurà més endavant, era tractat especialment per bona part dels sindicats agrícoles adherits a la Unió de Rabassaires. Finalment, les exempcions fiscals que atorgava la llei de sindicats de 1906 també constituí un bon estímul per l'organització d'aquest tipus d'entitats cooperatives.

La implicació del sindicat rabassaire en el fet cooperatiu també estigué condicionada en bona mesura per la seva intervenció en el terreny de la defensa sindical de la producció i comercialització dels productes que conreaven els associats rabassaires. Un terreny estretament relacionat, i en cert sentit indestruïble, del cooperativisme agrari. Curiosament no seria el vi, sinó les patates, el producte que féu comprometre més a la Unió en la seva aposta cooperativista i sindical econòmica. No casualment, tal com s'ha dit, la secció de les patates acabà sent la dominant dins la Secció cooperativa que el sindicat rabassaire crearia a partir de 1924. Com tampoc casualment a partir de 1932 la Unió passaria a ser presidida per un pagès productor de patates, Josep Calvet, d'Argentona, que a més presidia una cooperativa -La Redempció- dedicada fonamentalment a la comercialització d'aquest producte. El sector dels tubercles i arrels, seguit del dels arbres fruiters, fou el que més embranzida prengué durant la dècada dels vint a tota la província de Barcelona. S'ha vist als gràfics 1.1 i 1.2 que el 1932 era el sector agrari que més riquesa generà en tota la província (gairebé 100 milions de pessetes), seguit de les plantes hortícoles (70 milions). La vinya es quedà en només 59 milions. 90 dels 100 milions obtinguts pels tubercles sortien de les patates. I dels 90, 50 corresponien a patates de regadiu i 40 de secà. La majoria de patates de regadiu eren les anomenades patates primerenques, que s'anomenaven així perquè s'arrencaven entre els mesos de març i el maig, i s'enviaven en bona part als mercats europeus¹¹². Aquell

---

¹¹¹ Pere Estartús exposà en un article a *La Terra*, titulat "Parlant del crèdit agrari", la confiança que els associats rabassaires tenien dipositada en el crèdit agrari, tot creient que era "una de les bases sobre les que té forçosament d'assentar-se el veritable progrés de l'agricultura". Estartús destacà en el mateix article la coincidència d'opinions amb els propietaris sobre el crèdit: "Des de l'Institut d'en Fortuny a la nostra Unió ningú ha parlat contra del crèdit, tots hem restat esperant llur solució". Finalment exposà que el crèdit ha de jugar un paper important en el cooperativisme -que és "el pervindre de l'agricultura"- (*La Terra*, 28-6-1924:3).

¹¹² El 1932 es dedicaren 22.300 hectàrees al cultiu de les patates a la província de Barcelona. 14.800 eren de secà i 7.500 eren de regadiu. D'aquestes 7.500 es calculava que 5.000 eren de les dedicades a la patata primerenca, la qual donà una producció per hectàrea de 290 QM, que es va vendre a un preu mig de 30 pessetes. En concret el valor de la producció fou de 40.211.600 pessetes per a les papates de secà i 50.604.125 per a les patates de regadiu. Aquell any 1932 Barcelona fou la província que més hectàrees de superfície dedicà al cultiu de les patates primerenques. (MINISTERIO DE AGRICULTURA: *Anuario*

any s'assolí el màxim de quilos exportats d'aquest valuós producte fins aleshores des de Catalunya: gairebé 100 milions de tones.

No totes aquestes sortiren del Maresme, la comarca que més patates primerenques arribà a cultivar, sinó també del Vallès Oriental -que a partir dels anys vint fou la comarca rabassaire que més hectàrees dedicà al conreu de tota mena de patates¹¹³-, del Barcelonès i del Baix Llobregat¹¹⁴. Per altra banda la resta de comarques rabassaires, especialment el Bages i l'Alt Penedès, col·laboraren en bona mesura a completar les 22.300 hectàrees que es dedicaren aquell any a tota mena de patates a la província de Barcelona, la tercera província que més en produí, darrera de La Corunya i Lugo¹¹⁵. La importància que anà adquirint el conreu al llarg dels anys vint arreu dels districtes rabassaires fa pensar que la major part dels 21 sindicats agrícoles adherits a la Unió el 1930 havien d'ocupar-se en major o menor mesura en el sector. Del que no hi ha dubte és que almenys 9 d'aquests 21 es dedicaven preferentment o gairebé exclusivament a les patates -els cinc del Maresme, els dos del Barcelonès i els dos del Vallès Oriental-¹¹⁶.

estadístico de las producciones agrícolas. Año 1932., Madrid 1933).

¹¹³ El 1926 un article a la revista *Agricultura* assegurava que el Vallès era "la comarca de Catalunya que produeix més patata. Important és el conreu d'aquest tubercle en la comarca de la Marina, especialitzada en la varietat primerenca *Royal Kidney*. I tanmateix és important la de la Plana de Vich, dedicada particularment a la varietat *Bufé*. Però el Vallès produeix totes dues varietats, i, a més, l'altre tardana, altament fruitosa, el *Bolado*" (*Agricultura*, 5-3-1926:124).

¹¹⁴ El Baix Llobregat també es dedicà als anys vint a l'exportació de patates primerenques. El 1927 des del Prat de Llobregat s'anuncià que ja feia anys que exportaven aquest tipus de patates a Anglaterra (*El Diluvio*, 10-5-1927:26). Aquell mateix any l'IACSI convocà als sindicats agrícoles del Maresme i del pla del Llobregat per sol·licitar al govern el permís d'exportació de patates primerenques (*RIA CSI*, març 1927:44).

¹¹⁵ El 1922 -l'únic any en què he trobat les dades de producció de patates per districtes i tenint en compte que aquell any sols es plantaren 7.500 hectàrees en tota la província, tres vegades menys que el 1932- el districte rabassaire més patater fou Manresa amb 620 hectàrees -170 de les quals eren regadiu-. El seguia Granollers que n'hi dedicà 600 -100 d'elles de regadiu-; Sant Feliu de Llobregat 460 -60 de regadiu-; Mataró 320 hectàrees -200 d'elles de regadiu-. Mataró era el districte que més hectàrees de regadiu dedicava a aquest cultiu. Vilafranca plantà 290 hectàrees -90 de regadiu-; Arenys 260 -60 de regadiu-; Sabadell 210 -50 de regadiu-; Terrassa 190 -40 de regadiu-; Vilanova i la Geltrú 180 -80 de regadiu-; i, finalment, Barcelona 130 -50 de regadiu- (MINISTERIO DE FOMENTO (Junta Consultiva Agronómica): *Avance estadístico de la producción agrícola en España*, Madrid, 1923:270).

¹¹⁶ POMÉS, Jordi : *Les "Mataro's potatoes"...* Durant els anys trenta el Sindicat Agrícola de Mollet serà l'intermediari entre la Secció cooperativa de la Unió i els sindicats agrícoles adherits a aquesta del Vallès Oriental encarregant-se'n de repartir els productes necessaris per al cultiu i comercialització de les patates. Segons Carme PI PADRÓS, al seu treball inèdit *Biografia de Feliu Tura i Valldeoriola* (1988), el Sindicat de Mollet arribà a patentar una marca de patates per a l'exportació anomenada *Catalunya Rabassuno potatoes. Productions Mollet*. La Unió de Martorelles també es dedicà a aquest tubercle donat que l'any 1933 sol·licità el seu ingrés a la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral -del Maresme-, la qual estava especialitzada en aquesta producció. Aquesta federació, però, li negà l'ingrés al·legant que "en els seus estatuts es fa una declaració terminant del caràcter social del Sindicat, al fer una classificació

En canvi, cap dels 21 sindicats disposava d'un celler o fassina cooperativa.

No és tan estrany, doncs, que la Unió dedicés més esforços sindicals als tubercles que a la vinya, la qual va veure com els seus beneficis es reduïen a més de la meitat en una dècada -aproximadament entre 1920 i 1930-. Per altra banda l'existència a Catalunya de poderosos organismes sindicals i comercials que es varen fer pràcticament seva i exclusiva la defensa sindical del sector vinyater i del cooperativisme de producció del sector, com la Unió de Vinyaters, la Federació Nacional Vitícola de Fassines Cooperatives -el president de la qual era en aquests anys el català Joan Miquel Cuscó-, la Federació Agrària de la Conca de Barberà o el mateix Sindicat Vitícola Comarcal de Martorell, va deixar pràcticament fora de joc a la Unió de Rabassaires en aquest sector. Foren únicament accions testimonials més que efectives les que es poden destacar del sindicat rabassaire a favor del sector vitícola: alguna conclusió en alguna assemblea o congrés, com la del de gener de 1923, sobre l'adulteració i falsificació de vins, afegida a darrera hora a proposta de Joan Bonastre -el que es sobresortí més en defensa de la vinya dins la Unió-¹¹⁷; l'adhesió, de paraula, a la campanya de la Unió de Vinyaters pel Camp de Tarragona l'agost de 1923 així com a les conclusions que aquest sindicat aprovà a Falset¹¹⁸; i peticions també de paraula al govern en les diferents entrevistes que delegacions rabassaires tingueren ocasió de fer¹¹⁹. Les diverses sol·licituds que de diferents bandes arribaren al sindicat rabassaire per tal que es comprometés més a trobar sortides a la dramàtica crisi del vi no foren tingudes gaire en compte. Un dels dirigents de la Unió més sensibles amb el cooperativisme, Astre Janer, proposà des de *La Terra* l'octubre de 1923 que aquest periòdic fes també campanya contra l'adulteració del vi, així com d'altres productes agraris, i que ensenyés com treure més partit a la vinya per tal que aquesta fos més remuneradora¹²⁰. El 1924 fou un associat rabassaire de base de Sant Sadurní el qui reclamà a la Unió més intervenció en la crítica situació comercial del vi i lamentà que aquest sindicat insistís constantment que per sobre d'aquest problema de la crisi del vi n'existia un altre de més important que era el de la reivindicació d'una llei de contractes de conreu. Aquest associat demostrà amb xifres que

---

determinada del pagès, essent un detall aquest que no va amb harmonia amb l'orientació que hem donat a la Federació" (*El Litoral Agrícola*, juliol de 1933).

¹¹⁷ *La Terra*, 15-1-1923:2. També es parlà sobre exportació de vins i la seva adulteració en l'assemblea del 29 de juliol de 1923 (*El Diluvio*, 31-7-1923:11) i en l'assemblea del 15 de febrer de 1925 (*El Diluvio*, 17-2-1925:23).

¹¹⁸ *La Terra*, 18-8-1923:1.

¹¹⁹ *El Diluvio*, 24-2-1923:29; *La Terra*, 5-4-1924:2.

¹²⁰ *La Terra*, 6-10-1923:1.

si se solucionava la crisi del vi el rabassaire hi guanyaria més que no pas obtenint la llei de contractes que reclamava la Unió. *La Terra* va rebatre, també amb xifres, les afirmacions d'aquell associat per demostrar-li que no tenia raó¹²¹. Finalment des del col·lega republicà empordanès *Nova Vida*, de Llançà, el juny del 1925, s'apel·là directament a la Unió per tal que aquesta encapçalés la lluita contra la crisi del vi: "¿No podria *La Terra* amb la Unió de Rabassaires iniciar aquest moviment d'opinió que demanen totes les valors que tenen a veure amb les vinyes?"¹²². Totes aquestes demandes obtingueren molt pobres resultats, si bé no nuls tenint en compte que als anys trenta es creà la secció vinícola dins la Secció cooperativa de la Unió i que abans de l'esclat de la guerra civil quatre cellers cooperatius s'afiliaren a aquest sindicat.

El fet que el sector patater no disposés de cap gran central sindical especialitzada, com en el cas de la vinya, fins al 1927, any en què es creà la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral -a la qual passaran a formar-ne part alguns dels sindicats adherits a la Unió, com el de Badalona, Malgrat i Argentona-, esperonà també el compromís del sindicat rabassaire cap al sector¹²³. Per altra banda fou un sector que al llarg dels anys vint generà una sèrie de problemàtiques, fruit en bona part del seu gran creixement, que obligaren a les centrals sindicals agràries del moment que tenien associats i sindicats implicats, com la Unió o també l'IACSI¹²⁴, a comprometre's d'alguna manera en la resolució dels problemes. En general, la conflictivitat sindical que es desencadenà al voltant de la producció i comercialització del producte vingué donada en primer lloc per les limitacions a l'exportació que el govern imposà mentre el mercat interior no va estar ben abastit i a preus assequibles -cosa que, almenys teòricament, no succeí fins al 1929-

¹²¹ *La Terra*, 5-7-1924:3. En el mateix exemplar de la revista apareixen la carta del soci de Sant Sadurní i la contesta de *La Terra*.

¹²² *Nova Vida*, 27-6-25:5. El text començava dient: "Nosaltres tenim la santa obligació de demanar per la puresa dels caldos, les guies de circulació, la classificació de les terres per ésser destinades a vinyes, la prohibició de l'ús de l'alcohol industrial per l'encapçalament de tota classe de vins i licors, les sancions serioses pels falsificadors dels caldos i sobretot la protecció de la indústria viti-vinícola per damunt de totes les coses".

¹²³ Sobre aquesta federació vegeu POMÉS, Jordi : *Les "Mataro's potatoes" i l'el cooperativisme...*

¹²⁴ Almenys entre 1925 i 1927, l'IACSI intentà coordinar els esforços dels sindicats agrícoles del Maresme, Barcelonès i Baix Llobregat que es dedicaven a l'exportació de patates per tal d'aconseguir del govern mesures favorables a aquesta exportació, fonamentalment per aconseguir autoritzacions per exportar (*Agricultura*, 5-4-1925:200; *RIA CSI*, agost 1925:212 i març 1927:44). Molt possiblement l'IACSI deixà d'intervenir en bona part en aquest sector en fundar-se el 1927 la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral, la qual estava dirigida, de fet, per gent pròxima sindicalment a l'Institut.

¹²⁵ i per la rivalitat i col·lisió d'interessos entre els sindicats agrícoles d'orientació més cooperativista -com eren en general els adherits a la Unió- i els comerciants i exportadors privats. Després que el 1924 es concedí per primera vegada permís als sindicats agrícoles per exportar aquest tubèrcul¹²⁶, s'originà una veritable competència entre aquests sindicats i les cases exportadores.

El 1925, per exemple, fou un any especialment problemàtic en la pugna entre aquests dos estaments. La Unió de Rabassaires es veié obligada a intervenir al costat dels sindicats agrícoles i, en general, al costat dels pagesos. Ja al mes de gener d'aquell any els associats rabassaires del Maresme reclamaren la col·laboració de la Unió quan el govern decidí tornar els diners en dipòsit que s'havien hagut de lliurar en la campanya anterior a cada expedició de patates enviades cap a l'estranger. Aquest dipòsit el cobraren i se l'embutxacaren els comerciants, tot i que aquests l'havien fet pagar als pagesos. Aquest assumpte arrossegà una sèrie de plets en què en molts casos fou decisiva la intervenció dels advocats rabassaires¹²⁷. El primer de febrer el sindicat agrícola Germanor de Canet feia públiques unes conclusions en la primera de les quals es demanava que "no se permita a ningún particular la exportación de productos agrícolas de un término municipal en cuya población existan Sindicatos Agrícolas"¹²⁸. Sembla que els rabassaires de Canet preveïen el que havia de succeir en aquella campanya que començà el mes d'abril: en imposar el govern contingents per a exportadors i afavorir especialment els sindicats en detriment de les cases comercials, aquestes intentaren comprar il·legalment permisos d'exportació als primers. El sindicat de Badalona rebé pressions en aquest sentit. Segons *La Terra*, la intervenció de Pere Estartús va fer possible que aquestes cessessin¹²⁹. En canvi, el Sindicat Agrícola de Mataró -que no estava adherit a la Unió- fou multat per haver cedit al gran exportador

---

¹²⁵ Des de la premsa d'esquerres i obrera es portaren a cap autèntiques campanyes perquè es prohibís l'exportació de patates en aquests anys. *El Diluvio*, per exemple, dedicà l'editorial -el dia 27 de març del 1924- a criticar l'excessiu preu de les patates als mercats de Barcelona. A Madrid, el mes d'abril del mateix any, hi hagué conflictes seriosos per l'escassetat de patates: "el conflicto creado por la escasez de patatas adquiere proporciones alarmantes. Las existencias de este tubérculo que hay en Madrid apenas cubrirán varios días las necesidades del consumo" (*El Diluvio*, 6-4-1924:42). El *Diario de Manresa* deia el 1925 (18-4-1925:3) "Por Real Orden se ha autorizado la exportación de la patata temprana y se han desechado las proposiciones en contra la exportación presentadas por Sociedades, Sindicatos y labradores de las provincias de Barcelona y Valencia".

¹²⁶ La reial ordre concedint permís als sindicats per exportar fou publicada a *RIACSI*, Març 1924:52.

¹²⁷ *La Terra*, 17-1-1925:1.

¹²⁸ *El Diluvio*, 1-2-1925:23.

¹²⁹ *La Terra*, 16-5-1925:3.

de patates Matutano el nom del sindicat per fer algunes expedicions¹³⁰. Encara en la mateixa campanya, a partir del mes de juny, la Unió es veié sol·licitada a organitzar els cultivadors del Vallès Oriental perquè no haguessin de vendre les patates a menys de 20 pessetes els 100 quilos¹³¹.

La Unió s'hagué de dedicar especialment a aquesta comarca perquè, tot i la importància que hi tenia el conreu de la patata, la Federació de Sindicats Agrícoles del Litoral no es cuidà del Vallès fins al 1932, any en què rebé les adhesions dels sindicats agrícoles de Caldes de Montbui i el Progrés de Montornès¹³². El 1928, a través de la pressió d'aquesta federació, els pataters del Maresme aconseguiren eliminar ja totalment les mesures que limitaven l'exportació durant els mesos que els durava la seva campanya -de març a maig-, però en canvi no evitaren que el govern prohibís l'exportació a partir del juny, mes durant el qual s'exportava des del Vallès -normalment en aquesta comarca començaven a arrencar les patates quan al Maresme ja havien finit la campanya-. La Unió hagué d'intervenir en favor dels cultivadors vallesans per aconseguir que la llibertat d'exportació s'ampliés almenys durant tot el mes de juny¹³³.

Sens dubte, a través de la implicació en la lluita sindical a favor dels pataters, que significava bàsicament lluita en contra dels que anomenaven *comerciants acaparadors*, per apostar decisivament pel fet cooperatiu, la Unió prengué una nova o més gran dimensió sindical i cooperativa. L'accés de Josep Calvet, un home que s'havia format sindicalment dins d'una cooperativa agrària, a la presidència del sindicat a partir de 1932 mostrarà clarament que la Unió ja no era sols aquella organització preocupada exclusivament per l'obtenció de millores en els contractes entre parcers i propietaris a

---

¹³⁰ *La Terra*, 16-5-1925:3. El preu de la multa fou de 5.000 pessetes. A Matutano se'l multà amb 1.000 pessetes.

¹³¹ *Agricultura*, 20-8-1925:451; *La Terra*, 20-6-1925:1. Al mes de juny una comissió de productors de patates de la Unió de Rabassaires, presidida per Aragay, denuncià a la Comissió permanent d'abastiments l'abús dels comerciants acaparadors. Segons *La Terra* (27-6-1925:1), la Junta d'Abastiments donà la raó a la Unió del fet que els pagesos no poguessin vendre les patates als comerciants al preu que aquests els oferien.

¹³² Per altra banda el 1933 aprovà l'adhesió del sindicat agrícola de la Roca del Vallès. Ja s'ha dit anteriorment que la FSAL rebutjà en aquest mateix any la sol·licitud d'ingrés de la Unió de Martorelles (POMÉS, Jordi : *Les "Mataro's potatoes" i el cooperativisme...*:132-133).

¹³³ *El Diluvio*, 30-5-1928:12. Del Vallès Oriental la Unió acabaria tenint durant els anys trenta almenys les adhesions dels següents sindicats agrícoles: els Sindicats Agrícoles Rabassaires de Caldes de Montbui, Sant Feliu de Codines i la Llagosta i els Sindicats Agrícoles de Parets del Vallès, La Roca del Vallès i Mollet del Vallès. Els cinc primers foren aprovats pel Consell Superior de la Cooperació de la Generalitat entre l'1 de febrer i l'1 d'agost de 1935. Els tràmits de la seva aprovació els dugué la Unió de Rabassaires (*La Terra*, 15-9-1935:4).

través de lleis. Era un sindicat preocupat també especialment pels abusos comercials que es cometien al camp, que només el cooperativisme, sense necessitat de lleis, podia resoldre¹³⁴.

La Unió de Rabassaires hagué de contribuir decisivament, doncs, en l'àmbit rural a l'avenç que el cooperativisme en general experimentà a Catalunya en la dècada dels vint. Avenç que no ha estat encara prou estudiat i al qual sens dubte hi col·laborà la repressió que durant la Dictadura de Primo de Rivera sofrí bona part del sindicalisme obrer català, ja que les cooperatives tornarien a exercir el paper d'aixopluc sindical per a molts militants de l'obrerisme. El creixement que experimentà en aquests anys la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya ens dóna compte d'aquest avenç del cooperativisme. Només del 1923 al 1926 aquesta federació aconseguí crear 52 cooperatives noves, la majoria de consum, i ja eren en aquest darrer any 110 el total de cooperatives que l'integraven¹³⁵. El 1928 aconseguí tenir 121 cooperatives federades que agrupaven 17.800 famílies catalanes¹³⁶.

Precisament el progressiu procés d'assumpció del fet cooperatiu per part de la Unió la conduiria als anys trenta a entendre's i fins a confederar-se amb aquesta Federació Regional de Cooperatives, de tendència política i sindical pròxima a la Unió¹³⁷. La Confederació de Cooperatives de Catalunya fou un fet el maig de 1936 quan es posaren

---

¹³⁴ Per a l'actuació cooperativista de la Unió als anys trenta vegeu: POMÉS, Jordi: "L'ambició per l'hegemonia sindical al camp: la Unió de Rabassaires als anys de la República" a RIQUER, Borja de (dir.): *Història, Societat i Cultura dels Països Catalans*, vol. IX, Barcelona, en premsa. A partir de 1935 Calvet declararia en diverses ocasions que, per a la Unió, ja era més important el problema comercial al camp que la qüestió contractual. En una d'elles digué textualment: "el problema de la rabassa morta (...) és qüestió secundària. Si el propietari ens roba la collita en una proporció d'un 20 o un 30 per 100, el negociant que serveix d'intermediari entre el productor i el consumidor, aquest es queda amb un 40 per 100" (PUIG, Nònit: *Què és la Unió de Rabassaires...*:19-20).

¹³⁵ *Acción Cooperatista*, 3-9-1926:2.

¹³⁶ *La cooperación de consumo. Su participación en la Exposición Internacional de Barcelona*, Barcelona, s.d. (1929?):39.

¹³⁷ Malgrat que no tinc proves de col·laboració formal entre aquestes dues federacions als anys vint i malgrat que en cert sentit podien ser organismes sindicals que es fessin la competència ja que es disputaven una mateixa *clientela*, és obvi que tingueren més punts de sintonia que de desavinences. En primer lloc perquè tenien molts associats en comú que treballaven tant en les cooperatives de consum com en les societats rabassaires. En segon lloc perquè els dirigents d'ambdues entitats compartiren afiliacions i simpaties polítiques dins el republicanisme i també el socialisme. Ventosa i Roig, president de la Federació de cooperatives de Catalunya als anys vint, acabarà compartint partit dins d'ERC amb bona part dels dirigents de la Unió dels anys vint. La socialista Regina Lamo col·laborà també a fer de pont entre ambdues organitzacions sindicals ja que fou propagandista d'ambdues. Finalment no serà estrany veure en un mateix miting dirigents d'ambdues organitzacions, com el de les Gunyoles d'Avinyonet al novembre de 1927, en què hi participà Pere Estartús i Josep Ricart per la banda rabassaire i Joan Coloma per la banda cooperatista (*El Fructidor*, 3-12-1927; *Acción Cooperatista*, 9-12-1927).

d'acord les quatre grans federacions que en diferents àmbits econòmics actuaven a Catalunya en aquell moment agrupant cooperatives: la Federació de Cooperatives de Producció i Treball, la Federació de Pòsits de Catalunya, la Federació Regional de Cooperatives de Catalunya i la Unió de Rabassaires, com a representant dels sindicats agrícoles. Era la prova més evident que la Unió havia acabat connectant plenament amb la rica tradició cooperatista que va beure de les fonts del socialisme utòpic i del republicanisme humanista de la primera meitat del segle XIX¹³⁸.

---

¹³⁸ Els estatuts d'aquesta Confederació es publicaren a *La Terra*, 1-5-1936:7. Durant els anys trenta la Unió de Rabassaires tingué un lloc dins el Consell Superior de la Cooperació de la Generalitat de Catalunya.

3.4. Un sindicat, malgrat tot, republicà.

S'ha vist en diferents ocasions com el republicanisme català fou molt sensible a les reivindicacions sindicals rabassaires. Tradicionalment el republicanisme buscà i, de fet, tingué en la pagesia catalana una de les seves bases populars més importants. D'aquesta manera, grans federacions de rabassaires com la Lliga de Viticultors Rabassaires de Catalunya (1882-1883), la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola (1893-1896) o la Federació de Rabassers de Catalunya fundada a Martorell el 1907 foren dirigides per destacats líders republicans i s'organitzaren en moments de clara reorganització del republicanisme¹. L'organització de cada una d'aquestes tres federacions anà acompanyada d'èxits electorals importants per a aquesta opció política.

No casualment fou l'any en què es constituí la Lliga de Viticultors Rabassaires, el 1882, que el districte de Sant Feliu de Llobregat -un dels que comptà amb més efectius d'aquesta organització pagesa- aconseguí els seus dos primers diputats provincials republicans després del Sexenni Democràtic: el federal Josep M. Vallès i Ribot i el progressista Eusebi Jover². Aquell fou el primer any en què, a part de Jover, que era diputat des del 1878, els republicans aconseguiren actes en la Diputació de Barcelona. Es pogué formar una minoria republicana en aquesta institució amb els esmentats Jover i Vallès i els possibilistes Sampere i Miquel i Francesc de Paula Carbonell³. La Lliga de Rabassaires, presidida en aquell moment pel conegut republicà i lliurepensador Josep Palet Riba, més conegut per Palet de Rubí, s'implicà en aquelles eleccions. Publicà un manifest en què demanava explícitament el vot per als candidats republicans: "Para que la nueva Liga adquiera la robustez necesaria y pueda rechazar los ataques que a la propiedad de sus asociados se dirijan, es menester atraer hombres probos, adictos y valiosos que la representen en las esferas gubernamentales, en las diputaciones provinciales y en los cuerpos legislativos. En esta atención, la Comisión que os habla

¹ LÓPEZ ESTUDILLO, Antonio: "Federalismo y mundo rural..."; POMÉS, Jordi: "El sindicalisme rabassaire... Ramir Reig ha demostrat que també el republicanisme blasquista, al País Valencià, donà molta importància al camp i procurà atraure la pagesia articulant-la en societats obreres pageses (REIG, Ramir: *Obrers i ciutadans. Blasquisme i moviment obrer. València, 1898-1906*, València, 1982:234 i 249-250).

² OLLÉ, Maribel i altres: "Comportament electoral al Baix Llobregat en la primera etapa de la Restauració, 1875-1890. Eleccions generals i provincials" a MIR, Conxita (ed): *Actituds polítiques...*:290-291.

³ GABRIEL, Pere: "Insurrección y política. El republicanismo ochocentista en Cataluña" dins TOWNSON, Nigel (ed.): *El republicanismo en España (1830-1977)*, Madrid, 1994:361-162; GABRIEL, Pere: "Entre liberals i conservadors: 1880-1898", dins *Història de la Diputació de Barcelona*, vol. I, Barcelona, 1988:279.

os encarece la necesidad imperiosa de uniros todos en una sola voluntad y de estar dispuestos á trabajar para nombrar aquellos candidatos que en las elecciones de diputados provinciales reunan más cualidades y mayor suma de condiciones para defender los intereses de todos, sin titubear y con enérgica actividad"⁴. Es referien, lògicament, als candidats republicans, especialment als federals⁵.

Per altra banda, la Federació de Treballadors Agrícoles dels anys noranta acabà estant adherida al partit federal i col.laborà decisivament en les victòries electorals d'aquest partit en les eleccions generals i municipals de 1893 a les comarques rabassaires. En les generals guanyà Lostau al districte de Vilafranca, Vallès i Ribot al de Vilanova, Joan Martí Torras -el Xic de les Barraquetes- al de Sant Feliu i Pi Margall al de Sabadell. Al districte de Manresa, encara que fora de l'àmbit d'aquella federació, també guanyà un republicà, Emili Junoy. Als municipis on s'havia produït conflictes agraris amb la intervenció dels federals a favor dels rabassaires, com a Avinyonet, les Cabanyes, Olèrdola, Pla del Penedès, Sant Cugat Sescarrigues, Sant Martí Sarroca o Subirats, la victòria republicana fou contundent⁶.

Així mateix, la Federació de Rabassers de Catalunya es constituí també en un context favorable a l'expandiment del republicanisme -dins del marc de la Solidaritat Catalana, primer, i de la formació de la UFNR tot seguit-. D'aquesta manera, els resultats polítics més palpables que s'assoliren després de la constitució de la FRC foren les victòries electorals en els comicis per a diputats a Corts de 1907, 1910 i 1914 del republicà Laureà Miró al districte de Sant Feliu, districte on aquesta Federació tenia els seus principals efectius. Jaume Martrat, com a president de la FRC, col.laboraria activament a favor del candidat republicà en aquestes tres campanyes electorals⁷. En les eleccions que coincidiren en l'any de la constitució de la Federació de Rabassers de Catalunya, s'aconseguien diputats republicans també a Terrassa, Sabadell i Vilafranca.

⁴ *La Revista Tarrasense*, 22-10-1882:7.

⁵ La comissió directiva central d'aquesta Lliga estava formada el juny de 1882 per Lluís Ricardo Fors, de Barcelona, president; Josep Palet, de Rubí, vice-president (ja s'ha dit a l'apartat 1.3 que Palet substituiria a Fors en la presidència de l'entitat el setembre de 1882); Benet Burguñó, de Sabadell, tresorer; Josep Olivé Estop, vocal; Llorenç Torrents, vocal; Salvador Lluís González, de Rubí, secretari general (PUIG, Nònit: *Què és la Unió de Rabassaires...*:46).

⁶ LÓPEZ ESTUDILLO, Antonio: "Federalismo, campesinado...":194.

⁷ *Sang Jova*, 10-4-1910, 1-5-1910; *La Publicidad*, 3-3-1914:2; POMÉS, Jordi: "El sindicalisme rabassaire a Martorell..."

La simbiosi republicanisme-sindicalisme rabassaire que, almenys des del Sexenni havia funcionat molt bé, col.laborà a fer dels districtes típicament rabassaires forts feus republicans. El cas de l'Alt Penedès, on des del 1903 a 1923 tingué per diputat el republicà Josep Zulueta, molt sensible a les aspiracions rabassaires, n'és l'exemple més clar. Però la resta de districtes on s'implantà la Unió de Rabassaires als anys vint també es mostraren, a vegades malgrat uns discrets resultats electorals, com a zones de molta influència republicana. El mapa de centres republicans locals, alguns d'ells amb molta influència política i social, n'és una bona mostra. 32 dels 53 municipis que en algun moment van tenir societat adherida a la Unió de Rabassaires als anys vint disposaren de centre o organització republicana en algun període dins les tres primeres dècades del segle.

Quadre 3.6. *Municipis de la província de Barcelona amb centre republicà local (1900-1929)*⁸

Anoia		Fundació
212 Bruc, El	Cercle Liberal Democràtic	1914
221 Calaf	Centre d'Unió Republicana	1904
244 Capellades	Centre d'Unió Republicana	1906
239 Carme	Centre Popular Republicà	1905 (1921)
241 Castellolí	Unió Republicana	(1921) (1929)
231 Igualada	Cercle Republicà	1904 (1923)
242 Pobla de Claramunt, La	Centre Republicà Cooperatiu	1904 (1921)
232 Santa Margarida de Montbui	Casino del Centre Republicà	(1921) (1929)
243 Torre de Claramunt, La	Centre Autonomista Republicà	1913
246 Vallbona d'Anoia	Centre d'Unió Republicana	1914
240 Vilanova del Camí	Centre d'Unió Rep Instructiu	1905
Alt Penedès		
264 Cabanyes del Penedès, Les	Centre Rep. Federal Radical	(1911)
252 St Llorenç d'H (Beguda Alta)	Centre Republicà	(1923)
260 Sant Martí Sarroca	Centre Republicà Democràtic	1909
255 Sant Pere de Riudebitlles	Centre Republicà Obrer	1909 (1921)
256 Sant Quintí de Mediona	Centre d'Unió Republicana	1905
253 Sant Sadurní d'Anoia	Centre d'Unió Republicana (A)	1905 (1929)
272 Sta Marg. i M (Monjos, els)	Unió Republicana	1914
259 Torrelles de Foix	Joventut Republicana Autonomista	1907
271 Vilafranca del Penedès	Centre Federal Radical (A)	(1913)
Bages		
87 Balsareny	Centre Republicà	1902
93 Cardona	Societat Republicana Radical	(1921) (1929)
206 Castellbell i el Vilar	Centre Republicà La Unió	1905
101 Manresa	Centre Republicà (A)	1903 (1929)

⁸ Entre parèntesi figura el primer any que tinc constància de l'existència del Centre. L'any de la darrera columna indica la darrera data de la que tinc constància que existia el Centre. El signe (A) s'ha col·locat en aquells municipis que em consta que tenien altres centres republicans a part de l'indicat al quadre. Les fonts per a l'elaboració del quadre han estat molt variades. Fonamentalment s'ha localitzat l'existència d'aquests centres a través de la premsa republicana. Ofereixen també llistats que m'han estat molt útils CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*: 388-420; DUARTE, Àngel: *El republicanisme català...*:161-189; CARBONELL PORRO, Joan i altres: "Aproximació a les formes i evolució de l'associacionisme... També he utilitzat l'*Anuario General de España* (Bailly-Baillier-Riera), del 1921 i 1929.

207 Monistrol de Montserrat	Joventut Republicana Coral	1900
88 Navàs	Centre Nacionalista [Obrer] Rep	1920
106 Pont de Vilomara, El	Cercle Liberal Democràtic	1916
86 Sallent	Ateneu de la Unió Republicana	1895 (1929)
205 Sant Vicenç de Castellet	Centre Republicà Radical	(1909)
100 Santpedor	Cercle Liberal Democràtic	(1921) (1929)

Barcelonès

174 Badalona	Centre Republicà (A)	(1921) (1926)
309 Barcelona	Casa del Poble del districte V (A)	1911 (1929)
306 Esplugues	Centre Radical	1913 (1929)
305 Hospitalet de Llobregat, l'	Centre Democràtic Republicà (A)	(1908) (1923)
176 Santa Coloma de Gramanet	Ateneu Rep Radical Instructiu (A)	1913

Berguedà

23 Berga	Centre Autonomista	1919
27 Borredà	Centre Autonomista	1921
21 Gironella	Fraternitat Republicana	1905
8 Pobla de Lillet, la	Avenç Autonomista	1907

Baix Llobregat

250 Abrera	Casino Republicà	(1921) (1929)
304 Cornellà de Llobregat	Fraternitat Republicana (A)	1906
210 Esparraguera	Joventut Republicana Radical (A)	1910
296 Gavà	Centre Federalista	1904
285 Martorell	Centre Republicà El Progrés	1903 (1929)
289 Molins de Rei	Fraternitat Republicana (A)	1900
211 Olesa de Montserrat	Fraternitat Republicana	1904
288 Papiol, El	Joventut Democràtica Social	(1927)
298 Prat del Llobregat, El	Centre Republicà Democràtic	1903
286 Sant Andreu de la B.	Comitè Republicà Autonomista	1910
299 Sant Boi del Llobregat	Centre Republicà (A)	1904
251 Sant Esteve Sesrovires	Comitè Republicà	1910
308 Sant Feliu del Llobregat	Centre Republicà Federal (A)	1904
303 Sant Joan Despí	Centre Democràtic (A)	1908
292 Sant Vicenç dels Horts	Comitè Republicà	1910

Garraf

278 Canyelles	Centre Autonomista Republicà	1906 (1929)
277 Sant Pere de Ribes	Centre Rep Democràtic Federalista	1893
275 Vilanova i la Geltrú	Centre Federal (A)	1886 (1929)

Maresme

143 Arenys de Mar	Centre Republicà Federal (A)	1903 (1929)
145 Arenys de Munt	Joventut Republicana	1913 (1929)
138 Calella	Fraternitat Republicana Radical	1906
142 Canet de Mar	Centre Republicà (A)	(1920)
135 Malgrat	Fraternitat Republicana	(1908)
167 Masnou, el	Centre d'Unió Republicana	1906
151 Mataró	Centre Rep Dem Federal Radical (A)	1913
166 Premià de Mar	Fraternitat Republicana	1904 (1921)
139 Sant Pol	Fraternitat Republicana	1904
164 Vilassar de Dalt	Centre Federal	(1910)
163 Vilassar de Mar	Centre Rep Dem Federalista (A)	1903

Osona

51 Manlleu	Unió Republicana	1905
52 Sant Hipòlit de Voltregà	Casino Obrer Democràtic Liberal	1914
47 Torelló	Fraternitat Republicana	(1909)
43 Vic	Casino del Centre Republicà	1891

Vallès Occidental

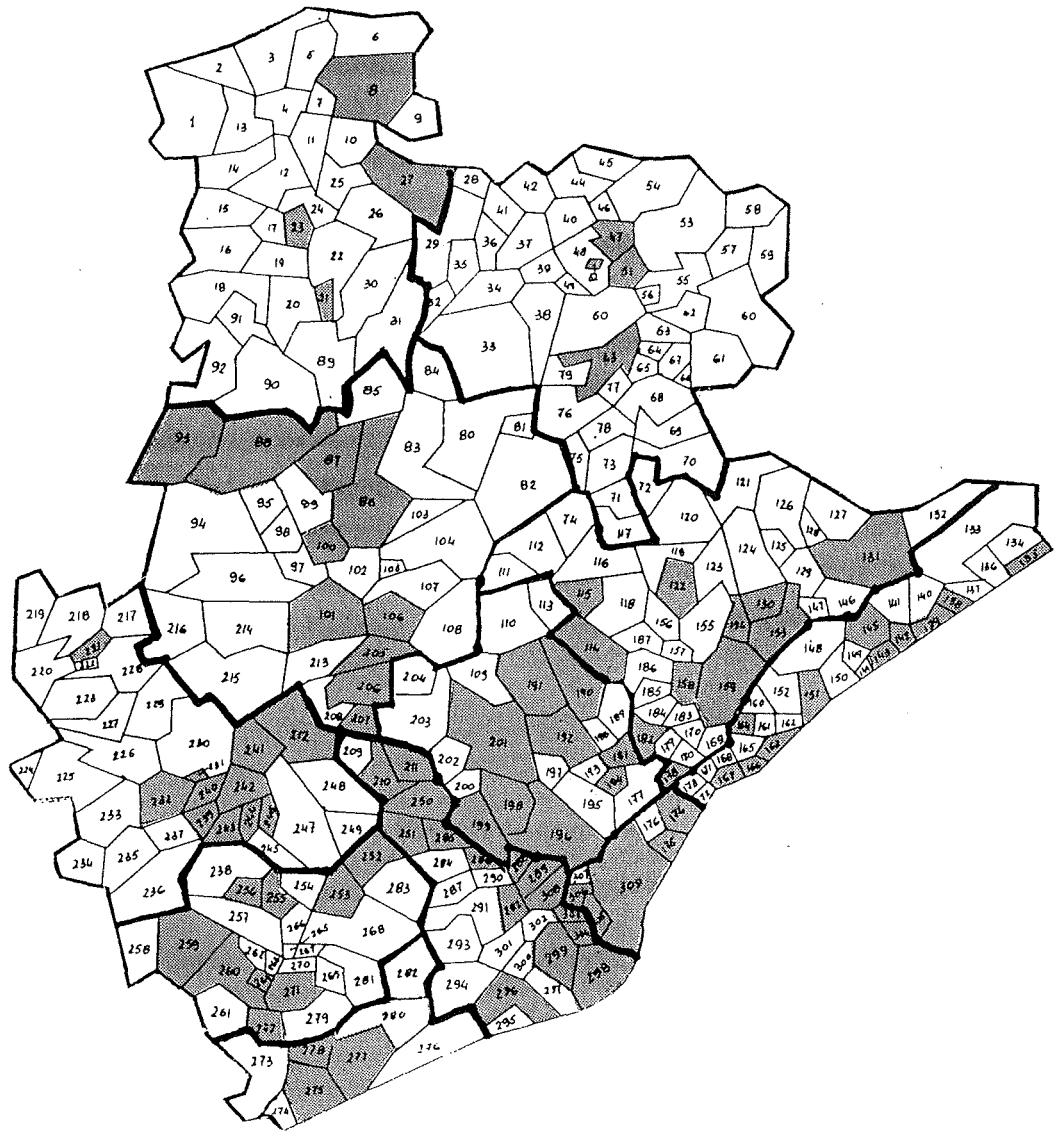
191 Castellar del Vallès	Centre Republicà Autonomista	1920
199 Castellbisbal	Sempre Avant	1922

194 Ripollet	Centre Democràtic Radical	(1909)
198 Rubí	Centre Democràtic Republicà	1903 (1929)
192 Sabadell	Cercle Democràtic Federal (A)	1883 (1929)
196 Sant Cugat del Vallès	Centre Federal Autonomista	1919
181 Santa Perpètua de Mogoda	Centre Radical	(1911)
190 Sentmenat	Centre Republicà Espanyol	(1921) (1929)
201 Terrassa	Casa del Poble (A)	1903
201 Terrassa (S. Pere)	Fraternitat Rep Casa del Poble	(1926)

Vallès Oriental

114 Caldes de Montbuí	Centre Democràtic Progressista	1887 (1929)
154 Cardedeu	Fraternitat Repepublicana	1905
122 Garriga, la	Centre Republicà	1904
158 Granollers	Unió Republicana (A)	1904
153 Llinars del Vallès	Fraternitat Republicana el Progrés	1907
182 Mollet del Vallès	Fraternitat Republicana	1905
159 Roca del Vallès, la	Centre Democràtic Unió Rep	1905
130 Sant Antoni de Vilamajor	Centre Democràtic Republicà	1904
131 Sant Celoni	Centre Republicà Federal	1904
115 Sant Feliu de Codines	Fraternitat Republicana	1904
178 Sant Fost de Capcentelles	Centre Autonomista	1914

Mapa 3.3. *Municipis de la província de Barcelona amb centre republicà local (1900-1929).*

En aquests centres s'hi aplegava bona part de la gent treballadora de la població. I aquesta, en la majoria de municipis del quadre, excepte en les més grans ciutats com Sabadell o Terrassa, eren pagesos. Els importantíssims centres republicans el Progrés de Martorell o el Centre Democràtic Republicà de Rubí o el centre republicà de Sant Cugat del Vallès, per esmentar tres poblacions que a principis del segle XX comptaven amb un sector industrial important, tenien una base social clarament pagesa⁹. D'aquesta manera no és estrany que les principals societats pageses locals adherides a la Unió de Rabassaires estiguessen assentades en poblacions que comptaven amb una important tradició republicana des de mitjan segle XIX. Com tampoc no fou cap casualitat que en les eleccions generals de 1923, per exemple, Companys guanyés al districte de Sabadell exactament als municipis on en aquell moment la Unió de Rabassaires tenia secció local i perdés en els que no en tenien. En aquells comicis el conjunt dels municipis adherits al sindicat rabassaire es distingiren, en general, com veurem més endavant, per haver obtingut resultats clarament favorables a les candidatures republicanes.

Sota el denominador comú del republicanisme, la Unió agrupà pràcticament totes les tendències existents en el moment: radicals, federals, del Partit Republicà Català, catalanistes, dels que encara es deien de la UFNR o fins de la Unió Republicana. El grup majoritari fou el radical. El president de la Unió Francesc Riera tingué carnet radical fins al 1930. De fet, el Partit Republicà Radical de Lerroux va ser, als anys deu, el principal partit de l'esquerra a Catalunya. El republicanisme radical català havia sabut atraure des de la primera dècada del segle una gran part tant de les files unionistes -de

⁹ Per al cas de Rubí vegeu els articles de BATALLA GALIMANY, Ramon: "La societat rubinenca... i "Lluís Companys i el republicanisme rubinenc" a *Rubricata* (Rubí), 11-10-1990. A ambdós articles Batalla confirma que els pagesos rabassaires van ser el sector professional predominant dins del Centre Democràtic Republicà i de l'ERC rubinenca durant la II República. Per al cas de Sant Cugat, José F. Mota Muñoz afirma que als anys trenta el Centre Republicà Federal, adherit a l'ERC, agrupava sobretot rabassaires, petits artesans i obrers (MOTA MUÑOZ, José F.: "La Segona República a Sant Cugat del Vallès (1931-1936). Una primera aproximació", a *Gausac* (Sant Cugat), núm. 1, desembre 1992). En el míting que se celebrà per inaugurar aquest centre l'abril de 1930 intervingué com a orador Ramon Mas, rabassaire de la població i destacat dirigent de la Unió de Rabassaires als anys trenta (*El Federal*, 3-5-1930:4). Pel que fa a Martorell ja he explicat anteriorment que la meitat dels càrrecs de junta entre 1906 i 1930 del Progrés foren ocupats per pagesos. Aquest fou el col·lectiu professional més important tant dins les juntes com en el conjunt de la base social, i això malgrat el pes especial que tingueren els comerciants dins la direcció de l'entitat. Lògicament en poblacions més rurals que les tres esmentades el pes dels sectors camperols encara havia de ser més fort. Josep CLARA demostra que a Alp, a la Cerdanya, un 60% de tots els associats al Centre d'Unió Republicana de la població -adherit a l'ERC- eren el 1936 pagesos (CLARA, Josep: "El Centre d'Unió Republicana d'Alp. Composició socio-professional d'una entitat adherida" a Pere GABRIEL i altres: *La II República, 60 anys després. Estudi sobre les comarques gironines*, Girona, 1991).

la Unió Republicana del 1903-¹⁰ com del federalisme -aquell federalisme tan vinculat al sindicalisme rabassaire de les comarques on més s'implantà la Unió, tal com ha demostrat repetidament López Estudillo-. El mateix Aragay, que mantingué el carnet radical al llarg de la dècada dels vint i fou secretari general de la Unió del 1924 al 1936, procedia del federalisme.

A gran part dels principals nuclis de la Unió dels anys vint els republicans radicals tenien centres polítics organitzats. Destacava Martorell per la seva importància. Martorell fou la població del Baix Llobregat -i possiblement de tot Catalunya tret de Barcelona i poblacions del voltant- on el republicanisme radical fou més potent. Amb el suport del centre el Progrés, que dominà la vida social, política i cultural martorellenca durant el primer terç de segle, els radicals mantingueren ininterrompudament l'alcaldia de la població al llarg de la dècada dels deu i fins al 1923. Tant el president Riera com el secretari de la Unió durant els anys vint, Enric Esplugas, foren destacats radicals martorellencs i arrossegaren cap a aquest republicanisme la major part d'associats rabassaires de la població. A Martorell radicals com Aragay no temien explicitar la seva militància política en els mítings rabassaires aprofitant "la circumstància de ver [entre el públic] a muchos elementos del partido radical"¹¹. La resta de poblacions del Baix Llobregat relacionades amb la Unió tingueren també força incidència radical, sobretot Sant Feliu de Llobregat, on els radicals controlaven l'Ateneu Lliure del Llobregat on s'aplegava bona part de la població obrera de la ciutat, Molins de Rei, que també obtingué majories a l'ajuntament als anys deu, i Esparraguera i Sant Boi de Llobregat on els radicals constituïren importants centres republicans¹².

¹⁰ El resultat de la divisió dels unionistes entre els solidaris i els antisolidaris el 1906 resultà clarament favorable als segons els quals retingueren, segons J. B. Culla, dos terços de la representació consistorial republicana, una majoria aclaparadora -prop del 90%- de la xarxa organitzativa unionista i una gran part de la base militant i simpatitzant (CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:153). Antoni ROVIRA VIRGILI, a la seva obra *El nacionalismo catalán*, Barcelona, s.d. -p.186-, afirma que "la Unión Republicana tenía un lucido estado mayor, pero al entrar en la Solidaridad [catalana] perdió casi todos sus soldados de fila, que se fueron con Lerroux".

¹¹ *El Diluvio*, 15-8-1922:21.

¹² TARDÀ, Joan: *Republicans i catalanistes...*; CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:410; OLLÉ, Maribel; RENOM, Mercè; TRIBÓ, Gemma: "Límits i contradiccions dels republicans autonomistes de Sant Feliu de Llobregat (1909-1914)" a *Revolució i Socialisme. Col.loqui Internacional*, 14-15-16 de desembre de 1989, UAB, Barcelona, 1990:264.

De la resta de la zona d'influència de la Unió el republicanisme radical sobresortí als municipis rabassaires del Barcelonès. Badalona era, en paraules de Culla, "potser el més important [centre radical] de Catalunya després de la capital"¹³. I probablement bona part dels associats de la Unió de Santa Coloma també simpatitzarien amb aquest republicanisme tenint en compte que Pere Estartús fou convidat a participar en la inauguració d'un centre radical en aquesta població el 1930¹⁴. Pel que fa al Maresme el Sindicat agrícola d'Arenys de Munt compartia domicili social amb la Joventut Republicana Radical de la població. Canet i Malgrat també disposaven d'organitzacions del partit de Lerroux. A Canet un dels principals defensors dels parcers durant la conflictivitat social agrària del 1920 fou el regidor republicà radical de l'Ajuntament Joan Autier Costa i dins les juntes del Sindicat agrícola Germanor, adherit a la Unió, hi havia algun destacat republicà radical local com Joan Vives Bassó¹⁵. Per altra banda el Bages fou una de les comarques rabassaires on el radicalisme de Lerroux fou més clarament el majoritari dins l'ampli ventall d'opcions republicanes. Segons Gemma Rubí, el republicanisme nacionalista sembla que sols tingué implantació a la ciutat de Manresa¹⁶. A l'Alt Penedès el bastió radical de Vilafranca, encapaçalat pel polític i vell defensor de la causa rabassaire -a banda de propagandista de la Unió- Jaume Ferrer Cabra, hagué d'influir a la resta de la comarca. Ferrer procedia de les files federals i havia col.laborat, al costat de Lostau i Vallès i Ribot, en la Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola dels anys noranta. Almenys era dirigent rabassaire des del 1887 quan pretengué crear una organització de pagesos al Penedès¹⁷. La Unió es veié obligada a pactar amb ell la seva implantació a l'àrea d'influència de Vilafranca. El líder pagès de la Unió en aquesta ciutat a finals dels anys vint, Josep Masachs, era també republicà radical. Un dels fermes puntals propagandístics amb què comptà la Unió a aquesta comarca al llarg dels anys vint fou la revista radical *El Fructidor*, dirigida per

¹³ CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:407.

¹⁴ *El Diluvio*, 26-7-1930:19.

¹⁵ *La Costa de Llevant*, 11-7-1920. A Canet existia Fraternitat Republicana Radical des del 1908. El 1929 Joan Autier visità Lerroux com a representant d'aquesta Fraternitat "para renovarle el testimonio de su cariño" (*El Progreso*, 17-10-1929:1).

¹⁶ RUBÍ CASALS, Maria Gemma: *Entre el vot i la recomanació...*: 104-105, 108.

¹⁷ FERRER CABRA, Jaume: "Vint anys de lluita" a *El Fructidor*, 11-2-1927.

Ferrer Cabra¹⁸. Finalment el Vallès tingué nuclis radicals organitzats a les poblacions *rabassaires* de Sabadell, a on el principal dirigent local de la Unió, Astre Janer, era del partit radical¹⁹; Rubí, la població del vell dirigent de la Lliga de Rabassaires dels anys vuitanta Josep Palet, el qual havia seguit Lerroux en els seus darrers anys abans de morir; Sentmenat, on existia el Centre Republicà Espanyol que aglutinava totes les esquerres de la població; Mollet i Caldes de Montbui l'important Centre republicà radical del qual convidava anualment Companys en la festa de l'aniversari de la victòria sobre els carlins.

Els federals també forniren les bases pageses de la Unió de Rabassaires. No es pot oblidar la força que encara tenien aquests als anys vint a Vilanova i la Geltrú i a Sabadell i a les seves respectives àrees d'influència. En aquestes dues ciutats funcionaven dos potents centres republicans federals que aglutinaven, de fet, gairebé tot el republicanisme local i publicaven els setmanaris federals *Democràcia* i *L'Avenir*, els quals es convertiren, des del naixement de la Unió, en portaveus d'aquesta en les respectives comarques. Aquests dos periòdics, juntament amb *El Diluvio* -també d'alguna manera portaveu de la Unió a la ciutat de Barcelona- foren els únics que s'adheriren a l'homenatge a Pi Margall organitzat pels federals a finals de novembre de 1925²⁰. En una data tan tardana com el juny de 1938 la Unió de Rabassaires volgué commemorar l'aniversari del programa federal del juny de 1894 portant una corona de flors al monument a Pi Margall²¹. El dirigent rabassaire Pere Estartús es mantingué com a membre del partit federal fins al seu ingrés a l'ERC el 1931. El 1930 encara fou nomenat conseller adjunt del Consell Nacional dels federals²².

¹⁸ En el míting que la Unió de Rabassaires va celebrar a Vilafranca l'abril de 1928 s'anuncià l'assistència del prohoms radical Emiliano Iglesias, encara que finalment no hi assistí (*El Fructidor*, 7-4-1928). Per altra banda, la conferència que Pere Estartús Eras donà a Vilafranca l'abril del 1929 en el marc de la campanya rabassaire se celebrà al Centre Republicà Radical de la població (*El Diluvio*, 10-4-29:15). A la població rabassaire de Sant Llorenç d'Hortons, del 1919 al 1923, fou alcalde Josep Arbós, del Partit Republicà Radical.

¹⁹ Els republicans radicals de Sabadell donaren el suport electoral a Companys en les dues eleccions generals en què aquest es presentà pel districte.

²⁰ *El Diluvio*, 1-12-1925:20.

²¹ *Terra Lliure*, 5-7-1938.

²² *El Diluvio*, 5-9-1930:9.

Finalment caldria parlar del republicanisme d'un accent més catalanista, encara que no per això menys connectat amb el sindicalisme, part del qual s'havia integrat a la UFNR primer (1910), al Bloc Republicà Autonomista després (1915) i al Partit Republicà Català finalment (1917). La Unió també atragué part d'aquest republicanisme. I en aquest cas comptant amb la gran atracció de Lluís Companys, actiu militant de les tres formacions polítiques esmentades, però també de Duran i Cañameras i d'Ernest Ventós. Dins l'àmbit geogràfic de la Unió el PRC comptà amb l'adhesió de l'influent Centre Democràtic Republicà de Rubí -que havia pertangut també a la UFNR- el qual compartí domicili social amb la important Societat de Rabassaires d'aquesta població -adherida a la Unió-²³. Per altra banda a Malgrat hi havia també un nucli organitzat del PRC que publicava el periòdic *Germanor*. El Centre d'Agricultors de Sant Pere de Ribes -adherit a la Unió fins al 1924- també estigué molt pròxim al partit de Francesc Layret. Layret participà en l'acte de col·locació de la primera pedra de l'edifici el 1920. I Jesús Pinilla, també del PRC, fou l'advocat assessor de l'entitat²⁴. A Sant Boi també hi havia d'haver sectors pagesos pròxims a aquest partit ja que la Societat Agrícola de Sant Boi donà suport explícit precisament a Pinilla en les eleccions generals de 1916 quan aquell es presentà pel Bloc Republicà en el districte de Vilanova i la Geltrú²⁵. Dins del Centre del Bloc Republicà de Sant Sadurní, fundat el 1919, i del Centre Republicà Autonomista de Castellar del Vallès, inaugurat per Companys el 1921, hi hagueren d'haver associats pagesos que compartirien militància amb la Unió de Rabassaires. Cal pensar que, malgrat la trajectòria electoral poc brillant del PRC, aquest comptava amb nuclis molt fidels a comarques, la major part dels quals ja havien donat suport a la UFNR²⁶. En l'homenatge que el PRC dedicà a Marcel·lí Domingo el 1917 es rebé el suport de 135 entitats -entre societats, corporacions locals i òrgans de premsa- i més de 2.000 adhesions individuals²⁷.

²³ *Acción*, 18-2-1927; BATALLA GALIMANY, Ramon: "Lluís Companys i el republicanisme rubinenc..."

²⁴ *Agricultura*, 20-7-1920:293.

²⁵ TARDÀ, Joan: *Republicans i catalanistes...*:183.

²⁶ ALBERTÍ, Santiago: *El republicanisme català...*

²⁷ PUJADAS i MARTÍ, Xavier: *Marcel·lí Domingo i el marcel·linisme*, Barcelona, 1996:160.

Finalment, dins encara del republicanisme catalanista, cal fer esment a la important -i molt oblidada- figura del primer president de la Unió de Rabassaires Jaume Martrat, de Martorell. Martrat havia militat en la UFNR i, tal com ja he dit més amunt, com a president de la Federació de Rabassers de Catalunya als anys deu, fou un actiu defensor i propagandista de les candidatures de Laureà Miró en les eleccions a Corts pel districte de Sant Feliu. El 1923 Martrat col.laborà en la propaganda a favor de la candidatura del republicà nacionalista Serra Cañameras en les eleccions generals d'abril pel districte de Sant Feliu²⁸. Aquesta candidatura tingué, tanmateix, un caràcter gairebé testimonial. La substitució de Martrat per Riera en la presidència de la Unió en l'assemblea de delegats que se celebrà el 26 de novembre de 1922, tot just quatre mesos després del congrés constituent del sindicat, s'explica en bona mesura pel gran pes que exercí el republicanisme radical i obrerista dins la Unió en comparació al que tingué el republicanisme més catalanista i moderat representat per Martrat²⁹.

Cap figura com Lluís Companys podia representar i aglutinar millor dins un sindicat rabassaire el 1921-1922 tot el republicanisme popular dividit en grups i partits, però amb fort arrelament a les comarques del voltant de Barcelona. Deixant de banda que, amb la mort de Layret, va adquirir el paper d'hereu o continuador de la tasca en favor de la classe obrera i rabassaire que ja feia anys havia emprès aquell mític republicà³⁰, Companys comptava en el seu haver amb una trajectòria política des de la seva joventut que col.laboraria a guanyar-se les simpaties de les diverses tendències republicanes que,

²⁸ *El Diluvio*, 27-4-1923:40.

²⁹ *La Terra*, 15-12-1922:3. A proposta de Companys s'acordà en l'assemblea donar un vot de gràcies a Martrat per la seva tasca realitzada durant la seva curta presidència en el si de la Unió.

³⁰ L'altre líder obrerista del PRC, Marcel·lí Domingo, quedà en certa manera *fora de joc* a finals del 1920 en ser vençut en el seu fidel districte de Tortosa en les eleccions generals, perdent d'aquesta manera l'acta de diputat. A més, Domingo emprendria el 1921 una mena d'exili voluntari al llarg d'aquell any per terres americanes. A Companys i Layret els unia una gran amistat i compenetració que arrencava de la primera etapa escolar al Liceu Poliglota de Barcelona. Joaquim FERRER, a la seva obra ja citada *Layret (1880-1920)*...:91-92, afirma que "es complementaven perfectament: Layret, com a mestre, Companys com a deixeble, tots dos units per una amistat indestructible. El caràcter d'aquests dos personatges, tan divergents aparentment, no era obstacle per a una estreta compenetració. Layret veia l'actuació de Companys com una continuació de la seva pròpia activitat, Companys reconeixia en-ell, no solament el polític disposat a tot, sinó també l'home d'una preparació ideològica indiscutible". Ferrer també ens recorda que Noguera i Comet havia dit que "Layret sentia per Companys un afecte veritablement fraternal".

malgrat tot, subsistien. A part de la tendència representada pel PRC de la qual en formà part des del seu naixement el 1917 -així com dels seus precedents UFNR i el Bloc Republicà-, estava molt ben reconegut dins del sector republicà radical. Companys ja havia actuat al costat de Lerroux dins la Unió Republicana del 1903, de la qual formà part de les seves joventuts. El 1917 fou elegit regidor de l'Ajuntament de Barcelona a les llistes del Partit Radical mantenint estrets contactes amb els companys d'aquest partit al consistori en tota la seva etapa com a regidor (1917-1920)³¹. Per altra banda tenia molta amistat amb figures polítiques radicals com Puig d'Asprer³² que, com ell, actuaven com a advocats laboralistes i s'havien destacat en la seva aproximació i identificació amb el sindicalisme obrer. Tant el 1920 com el 1923 va obtenir el suport dels radicals del districte de Sabadell en les eleccions a Corts, a part, òbviament, del dels federals, hegemònics en aquesta ciutat³³. Precisament el contacte estret a nivell de districte amb els federals a partir de l'obtenció de l'acta de diputat el 1920 permeté a Companys abastar tot el ventall de tendències republicanes. Fins i tot comptava amb simpaties dins el republicanisme reformista ja que havia militat entre 1912 i 1914 en el Partit Reformista que encapçalà Melquíades Álvarez, la qual cosa li va permetre *trepitjar* i donar-se a conèixer als importants districtes rabassaires de Sant Feliu i Vilafranca en les campanyes electorals en favor de Laureà Miró i Josep Zulueta, tal com s'ha explicat més amunt³⁴.

De totes maneres, cal pensar que més enllà dels diferents etiquetatges republicans que s'agruparen en la Unió existiren entre els distints grups republicans molts elements comuns que els cohesionava i que d'alguna manera feren possible la seva coexistència

³¹ JARDÍ, Enric: *Lluís Companys...*:37-83.

³² Puig d'Asprer col.laborà també a partir de 1924 en algunes ocasions amb la Unió de Rabassaires des de Madrid -on residia d'ençà d'unes amenaces del pistolerisme blanc en els anys de pitjor crueltat del pistolerisme a Barcelona-.

³³ El primer acte públic en què participà Companys després de ser escollit diputat en les eleccions de desembre de 1920 i sortir alliberat del castell de la Mola (Maó) -on es trobava detingut des del novembre del mateix any juntament amb altres sindicalistes com Seguí, Martí Barrera, Josep Viadiu- fou al centre Radical de Sabadell on agrai tot el que havien fet per ell durant el seu empresonament. Aprofità també l'acte per agrair a Lerroux "l'interès que va demostrar per ell durant i després del seu captiveri" (*A venir*, 15-1-1921). Segons Enric JARDÍ, a la seva obra *Lluís Companys...*:200-201 i 317, Companys sostindrà fins a la República "relacions cordials" amb lerrouxistes.

³⁴ En l'apartat 3.1.1. -"La gestació de la Unió de Rabassaires"- s'ha incidit en altres aspectes relacionats amb la bona aptitud de Companys per encapçalar el projecte de la Unió de Rabassaires.

dins d'una mateixa organització sindical. Per això es pot parlar de l'existència d'un sol republicanisme pagès popular, el mateix republicanisme que havia tingut feia dècades forts lligams amb el sindicalisme rabassaire i dels que procuraria no desprendre-se'n. La divisió en partits, tendències i grups geogràfics d'aquest republicanisme no era sinó una manifestació -causa i conseqüència alhora- de la forta crisi política que estava travessant.

L'èxit de la Unió de Rabassaires havia de passar forçosament per apel·lar i alhora intentar aplegar aquest republicanisme prescindint al màxim d'etiquetatges. No era la primera vegada que s'intentava. Les aliances polítiques entre les diferents faccions republicanes havien funcionat al llarg dels anys deu molt millor a comarques que a Barcelona capital. L'anomenat Pacte de Sant Gervasi -l'aliança entre el Partit Republicà Radical i la UFNR, la qual integrà federals, unionistes i nacionalistes- que s'establí el 1914 funcionà millor en nuclis comarcals, alguns dels quals feren durar l'acord fins pràcticament el 1923, que no pas a nivell de Barcelona. Probablement la cohesió interna que oferien els centres republicans locals on solien agrupar-se totes les esquerres de la població, malgrat haver-hi una tendència dominant, permeté que la unitat del republicanisme fos més efectiva en poblacions de comarques que en grans ciutats on cada partit republicà constituí el seu centre. No ha d'estranyar, doncs, que Francesc Layret, un dels membres de la UFNR que més s'oposà al Pacte de Sant Gervasi, afirmés en canvi el 1914 que "era partidari d'una intel·ligència amb els radicals fora de Barcelona"³⁵. O que Pere Coromines, un dels artífexs d'aquest Pacte i líder de la UFNR, justificés l'acord amb els radicals dient que "a fora de Barcelona la coalició nacionalista-radical era ben rebuda i gairebé exigida"³⁶, i que "corrent per les nostres comarques he trobat centenars de radicals que (...) no voldrien distingir-se ni separar-se de nosaltres (...). El partit radical no es cansa de dir que és autonomista i federal"³⁷. Sens dubte el republicanisme de comarques funcionà amb una dinàmica diferent que el de Barcelona o del que li volien imprimir des de les cúpules dels diferents partits. D'aquí que les aliances entre radicals i la resta de partits republicans, fos la UFNR, el Bloc Republicà Autonomista, el Partit Republicà Català o els federals foren molt freqüents,

³⁵ *El Poble Català*, 9-4-1914:1-2.

³⁶ *El Poble Català*, 10-4-1916. L'article és reproduït sencer a COROMINES, Pere: *De la solidaritat al catorze d'abril. Diaris i records de Pere Coromines*, Barcelona, 1974:327.

³⁷ *El Poble Català*, 14-2-1914. L'article és reproduït sencer a COROMINES, Pere: *De la solidaritat...*:303.

afavorides en gran part pel progressiu clima de polarització social i política així com per les campanyes pro-aliats en el marc de la Primera Guerra Mundial. En les municipals de 1917, per exemple, el PRC apostà per continuar l'Aliança d'Esquerres amb els radicals, una aliança que continuà durant les eleccions generals de 1918 i 1919. En les provincials d'aquest darrer any, a causa de problemes en la confecció de les candidatures, es trencà l'aliança. Però en alguns districtes com el Sabadell i Terrassa es recuperà sense problemes el 1921 amb la candidatura d'Aragay, Ventós i Palet i Barba³⁸. Radicals i republicans del PRC actuaren també conjuntament en la campanya autonomista de 1918³⁹.

3.4.1. Pes i presència de sectors sindicals radicals dins la Unió.

De fet, tant la constitució del Bloc Republicà com del Partit Republicà Català no foren més que intents d'agrupar tot el republicanisme popular, tot atraient principalment tant les bases radicals descontentes amb la progressiva dretanització de la cúpula del partit de Lerroux com les bases federals disperses, les quals no disposaven a la pràctica d'una organització de partit centralitzada vàlida⁴⁰. Per això dins el Bloc i el PRC s'hi integraren dirigents republicans procedents de les files radicals o federals com Jesús Pinilla, S. Valentí Camp o Miquel Ferrer de Vilches. Layret, principal fundador i líder d'ambdós partits, els pretengué donar una orientació obrerista que connectés amb aquell federalisme que a les comarques rabassaires s'havia arribat a confondre amb la batalladora Federació de Treballadors Agrícoles de la Regió Espanyola de finals del XIX i que aprovà un programa de clar contingut socialista el 1894. En un context d'auge del sindicalisme obrer i de radicalització social i política que s'entrà clarament a partir de 1917, Layret pretengué no perdre el tren d'aquesta radicalització per no allunyar-se o acabar perdent definitivament les bases populars que fins aleshores havien militat dins

³⁸ Possiblement als districtes de Terrassa i Sabadell foren on s'aconseguí més cohesió republicana. Des de Terrassa s'escriví el 1927: "en el districte de Sabadell com en el nostre els republicans van tant junts [des del Bloc Republicà del 1917] que quasi ja no atenen més que al nom de republicans" (*Acción*, 4-2-1927). "Somos republicanos y nada más", escrigué Ramon Ratés de Rubí el 1928 volent dir que sobren els adjectius (*Acción*, 20-1-1928). En aquest mateix any, en la celebració de les noces de plata de la Fraternitat Republicana de Terrassa hi assistiren representants de totes les tendències republicanes del Vallès (*El Diluvio*, 11-12-1928:11).

³⁹ PUJADAS i MARTÍ, Xavier: *Marcel·lí Domingo...*:161, 172-174, 177, 193, 199.

⁴⁰ Vegeu el tema de la dretanització del Partit Republicà Radical a CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:299-301, 374-375.

el republicanisme⁴¹.

Fou en aquest procés de radicalització sindical i política quan es posà de manifest una diferenciació entre el republicanisme de base obrera i el més burgès. En el món rural català, més que entre partits, fou una diferenciació o divisió entre el republicanisme que féu costat a la causa obrera en un context d'hegemonia sindical anarcosindicalista i el republicanisme que fou atret pel reformisme regionalista de la Mancomunitat. El congrés de 1920 del Partit Republicà Català no féu més que posar en evidència aquesta divisió: els que estaven disposats a posar-se al front d'una anunciada revolució social i els que volien evitar aquesta revolució. Entre els partidaris d'una república burgesa que respectés l'ordre social i econòmic imperant i els que apostaven per una república socialista o *socialitzant* que fos capaç de capgirar aquest ordre. Segons digué Layret al mateix congrés, era la divisió que hi havia entre l'opció representada per Melquiades Álvarez i l'opció dels treballadors revolucionaris⁴², entre els "que están más con los elementos de la derecha que con nosotros"⁴³; entre els republicans que continuaren col.laborant amb la Lliga Regionalista dins la Mancomunitat després que la direcció el Partit Republicà Català decidís deixar de col.laborar-hi el setembre de 1919 i els que acataren l'ordre⁴⁴. El republicanisme dominant dins la Unió de Rabassaires en els primers anys s'identificà perfectament amb l'opció obrerista que simbolitzaren Layret i Companys. Per això la Unió se sentí molt allunyada d'aquells republicans que a partir de 1919 continuaren col.laborant amb la Mancomunitat. Col.laboradors de certa importància dins el camp agrari que es mogueren absolutament al marge del sindicat rabassaire foren, per exemple, el republicà Pere Mias, conseller d'Agricultura de la Mancomunitat (1919-1923). Fou també el cas de Pere Joan Llort, d'Esparraguera, que havia estat vocal del consell de la UFNR i candidat per aquest partit en les eleccions provincials del 1915 pel districte de Vilanova-Sant Feliu, que col.laborà dins la Unió de Vinyaters i que a partir de 1919 entrà a formar part de l'equip de redacció de la revista *Agricultura*, portaveu de la

⁴¹ Per seguir el procés de radicalització del PRC vegeu PUJADAS i MARTÍ, Xavier: *Marcel·lí Domingo...*:138-207.

⁴² *El Sol*, 26-12-1920, citat per BLAS GUERRERO, Andrés de: *Tradición republicana y nacionalismo español*, Madrid, 1991:109-110. Ja el 1912 Layret, tot justificant-se per què no havia entrat al Partit Reformista de Melquiades Álvarez afirmà: "Com me podria contentar jo amb una República burgesa i conservadora si el meu republicanisme és radical i llindant amb el socialisme del qual no me'n separen sinó lleus detalls d'idees i qüestions de procediment?" (*El Poble Català*, 16-9-1912, citat a JARDÍ, Enric: *Lluís Companys...*:23).

⁴³ *El Diluvio*, 28-9-1920:9.

⁴⁴ *El Diluvio*, 12-9-1919:9.

conselleria d'Agricultura de la Mancomunitat⁴⁵. O com el republicà Pau Robert, diputat provincial pel districte de Valls-Montblanc del 1921 al 1923, molt vinculat a la Unió de Vinyaters i president de la Federació Agrícola de l'Alt Camp el 1920, la qual agrupava cambres i sindicats agrícoles de tendència més aviat conservadora⁴⁶. També els sectors republicans més obreristes acusarien com a col.laboradors o còmplices de la Lliga diputats com Noguier Comet, que s'abstingueren de votar a favor de la proposta de Layret en el congrés del PRC del 1920, i que precisament la Unió de Rabassaires criticaria durament el 1923 per col.laborador amb la Mancomunitat en el conflicte que aquesta institució i el sindicat rabassaire mantingueren a propòsit de la possibilitat que el govern central legislés sobre la rabassa morta⁴⁷.

El republicanisme pagès popular que dominà dins la Unió no només no acceptà integrar-se dins el reformisme que des de la direcció de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat s'estava impulsant sinó que s'estimà més acostar-se a posicions radicalment obreristes com l'anarcosindicalista o la comunista. Per això dins el sindicat rabassaire s'uniren elements procedents d'aquestes dues tendències sindicals que alhora foren decisives per donar un caràcter gairebé més obrerista que republicà a la Unió de la primera època. La base anarcosindicalista arribà a aquest sindicat provinent de la desorganitzada CNT des de la dura repressió a la que fou sotmesa a partir de 1920. Cal recordar aquí que la radicalització sindical que experimentà la Federació de Rabassers de Catalunya a partir de 1918 en ple contacte amb organitzacions i dirigents anarcosindicalistes -que ja he comentat a l'apartat 2.1.-, col.laboraria a fer possible un traspass no traumàtic de militants pagesos cenetistes cap a la Unió⁴⁸. Tinc constància de

⁴⁵ *Agricultura*, 20-5-1919:185.

⁴⁶ SANTESMASES OLLÉ, Josep: *El cooperativisme agrari a Vila-rodona...*:237, 242 i 244.

⁴⁷ Ja s'ha vist a l'apartat 2.2.1. la posició crítica que adoptà la Unió tant cap a Noguier i Comet com cap a Pere Mias durant la primera meitat del 1923. Curiosament tant Noguier Comet com el conseller d'Agricultura Pere Mias tornaran a ser objectes de dures crítiques als anys trenta per part de la Unió de Rabassaires per llurs actuacions en els càrrecs polítics que ocuparen: Mias com a Conseller d'Agricultura de la Generalitat (1933) i Noguier com a governador civil de Tarragona (1931-1933) (*La Humanitat*, 1-10-1933:1 i 7; *Diari de Mataró*, 27-9-1933:1; 30-9-1933:1-4; NOGUER i COMET, Ramon: *Vint mesos de govern provincial*, Barcelona, 1933; BALCELLS, Albert: *El problema agrari a Catalunya...*; MAYAYO ARTAL, Andreu: *De pagesos a ciutadans...*:153).

⁴⁸ Des de l'òrgan anarcosindicalista *Solidaridad Proletària* es deia el 2 de maig de 1925 amb un to de resignació en veure com simpatitzants pagesos cenetistes formaven part de sindicats més reformistes: "Si hoy los campesinos se alían con la gente que está imbuida de un espíritu reformista y pequeño burgués no es porque entre si predomine una tendencia conservadora. De haber un fuerte ambiente revolucionario, de existir un movimiento obrero revolucionario originado por la actividad del proletariado industrial, los campesinos, que también sienten deseos vehementes de emancipación, formarían también en primera fila. Aman tanto como el proletariado industrial las luchas radicales. Nos lo recuerda alguna de las campañas que en pleno apogeo sindical, no con muy buen acierto, forzoso es confesarlo, y de ahí su escaso éxito,

pagesos que havien estat integrats en societats que pertanyeren a l'anarcosindicalista Federació Nacional d'Obrers Agricultors dels anys deu i que s'afiliarien més tard a la Unió de Rabassaires. Aquest fou el cas del principal dirigent rabassaire de Sant Feliu de Llobregat Remigi Pañella, el qual havia estat representant de la Societat d'Obrers Agrícoles -de la qual n'era el president- d'aquesta població al IV Congrés que la FNOA celebrà a Vilanova i la Geltrú el 1916⁴⁹. El 1923 Pañella fou el més destacat organitzador de la Societat de Rabassaires i Arrendataris del Llobregat, que es federà a la Unió en aquest mateix any, i el 1926 passà a formar part del comitè central d'aquest sindicat pagès. Almenys tres membres més de junta de l'anarcosindicalista Societat d'Obrers Agrícoles de Sant Feliu acompanyaren a Pañella al seu viatge cap a la Unió de Rabassaires: Joan Figueras Güell, Rossend Güell Duran i Joan Urpí Farigola⁵⁰. Òbviament hagueren de ser molts més els pagesos de base que feren el traspàs de la societat santfeliuena pròxima a la CNT a la Unió de Rabassaires⁵¹. Badalona i Vilanova i la Geltrú són altres poblacions en què es pogueren donar casos semblants ja que ambdues poblacions havien tingut també societat adherida a la FNOAE i posteriorment a la Unió de Rabassaires. Sobretot Vilanova, atès que molt probablement la mateixa entitat que estigué adherida a la FNOAE, la Societat d'Obrers Agricultors, posteriorment es federà a la Unió⁵². Finalment cal esmentar el cas de la Societat d'Obrers Agricultors de Vilafranca molt vinculada a la Federació de Rabassers de Catalunya el 1919 i influenciada alhora per la CNT. Tot i que aquesta societat no s'adherí a la Unió de Rabassaires fins que no es refundà el 1923, sens dubte hi hagueren d'haver associats pagesos que mantingueren la militància en ambdós períodes -durant i després del trienni bolxevic-. Almenys el president de l'entitat el 1919, Pere Cartró, també fou president de la societat que s'adherí a la Unió el 1923⁵³.

había organizado la CN del T."

⁴⁹ GABRIEL, Pere: *Classe obrera...*:568. El 1918 Pañella era secretari general de la Societat Obrera d'Oficis varis de Sant Feliu (Capsa 503 núm. 1 -IRS- AHC de Sant Feliu de Llobregat).

⁵⁰ Expd. 7.656 i 11.607, AGCB.

⁵¹ Pañella firmà la instància presentada al govern civil per legalitzar la "Societat de Rabassaires i Arrendataris del Llobregat" el 1923 (Expd. 11.607, AGCB). Per altra banda formà part de la comissió de la Unió que es desplaçà a Madrid el febrer de 1923 per negociar amb el govern (*La Terra*, 15-2-1923:2).

⁵² Molt possiblement aquesta societat es refundà, però, el 1918, ja que en el *Bòletin Oficial de la Província de Barcelona*, 22-12-1924, consta una Societat de Treballadors Agrícoles de Vilanova fundada el 1918. Per altra banda és també probable que aquesta mateixa entitat pertangués a la Federació Comarcal de Societats Obrers Agrícoles del Penedès ja que aquesta federació comptà amb una societat agrícola de Vilanova.

⁵³ El secretari de la societat el 1919, Facundo Via, era des del 1911 tresorer de la Federació Local de Solidaritat Obrera (Capsa IRS -1911-1923- AHC de Vilafranca).

El grup sindical comunista que, de fet, acabà imposant la seva direcció dins l'organització rabassaire durant els agitats anys trenta, també tingué sempre certa presència dins el sindicat des dels inicis. Era un grup que procedia tant de files republicanes o socialistes radicalitzades en el context del trienni bolxevic com també de la mateixa CNT⁵⁴. Era un grup que, lògicament, hauria vist amb molt bons ulls l'intent d'adhesió del Partit Republicà Català a la III Internacional. El principal promotor d'aquesta iniciativa, Francesc Layret, durant tota la dècada dels vint i els trenta fou sempre reivindicat pels comunistes catalans, tot lamentant que la seva mort va impedir que bona part del republicanisme català derivés cap al comunisme. Jordi Arquer, un dels fundadors del comunista Bloc Obrer i Camperol, per exemple, diria el primer de febrer de 1930: "nosaltres som avui els veritables hereus de Francesc Layret"⁵⁵ i el 3 de desembre de 1931 insistí en la mateixa idea: "hoy podemos decir que en el BOC las aspiraciones de Layret hechas son una realidad. Layret fue el precursor de nuestra obra"⁵⁶. Sens dubte Layret havia, en paraules de Durgan, "cortejado" el comunisme els anys abans del seu assassinat. El fet que hagués afirmat en ple Congrés de diputats que no l'espantava ni l'importava "la implantació futura del règim dels soviets"⁵⁷ i que, tal com s'ha explicat més amunt, arribà a defensar la dictadura del proletariat en el congrés del Partit Republicà Català del 1920, no deixava lloc a dubtes sobre el *festeig* d'aquest republicà amb el comunisme. Andreu Castells afirma que aquest polític i els federals foren "els introductors del comunisme a Sabadell" i que per a tal fi Layret va prendre part en una campanya per divulgar els principis del comunisme fent diverses xerrades al Círcol Republicà Federal de Sabadell sobre aquest tema. D'aquí que en aquesta ciutat, llavors, varen començar a circular els rumors del fet que Layret pensava passar-se al comunisme⁵⁸. Quan Companys el substituï a darrera hora com a candidat a diputat en les eleccions de desembre de 1920, quan acabaven de matar-lo, la Lliga Regionalista

⁵⁴ Andrew Charles Durgan afirma que el grup pro-comunista més important a Catalunya sorgí precisament de la CNT (DURGAN, Andrew: *BOC 1930-1936. El Bloque Obrero y Campesino*, Barcelona, 1996:20).

⁵⁵ *L'Andreuenc-Treball*, 1-2-1930, citat a BONAMUSA, F.: *El Bloc Obrer i Camperol, 1930-1932*, Barcelona, 1974:57.

⁵⁶ *La Batalla*, 3-12-1931:2. Ja el 1923 Josep Viadiu, en un article titulat "Layret" a *La Lucha Obrera* - 6-12-1923:2- havia reivindicat la figura d'aquest polític per al comunisme. Llibert Estartús també la reivindicà en un míting del BOC el març del 1931 (*La Batalla*, 2-4-1931:1). Altres articles de *La Batalla* reivindicant a Layret s'escriueren el 3-12-1932:2 i el 10-12-1932:6.

⁵⁷ *Diario de Sesiones*, 4-7-1919, citat a FERRER, Joaquim: *Layret...*:189.

⁵⁸ CASTELLS, Andreu: *Sabadell...*:16.61-16.62. Des de *L'Avenir* -4-12-1920:3- es comentà tot just pocs dies després del seu assassinat que "inspirant-se en les doctrines d'En Pi i Margall, va decantar-se en els seus últims temps per les doctrines socialistes i comunistes".

presentà a Companys també com un dirigent comunista⁵⁹.

No fou, però, una mala presentació per tal que Companys pogués aglutinar també els nuclis comunistes o els simpatitzants amb aquest corrent polític que passaren a formar part de la Unió. Moltes de les poblacions on aquest sindicat tingué afiliació als anys vint foren nuclis importants del Bloc Obrer Camperol als anys trenta, especialment -i no casualment- les més importants poblacions rabassaires com Martorell, on el 1931 ja hi havia una organització bloquista que es legalitzà l'any següent⁶⁰; Vilafranca, a l'Alt Penedès; Manresa, al Bages; Argentona i Canet al Maresme; Sabadell, Sant Cugat i Rubí al Vallès; Vilanova i Sant Pere de Ribes al Garraf; i Badalona al Barcelonès. El Maresme, on el desembre de 1924 ja s'estudiava la possibilitat de publicar un periòdic quinzenari comarcal comunista⁶¹, el Vallès, el Garraf i el Barcelonès foren comarques amb una especial implantació comunista⁶². Dins la Unió es destacà en el seu paper de propagandista i militant comunista als anys vint el jornaler Josep Centelles Folch, de Sant Feliu de Llobregat, el qual fou vocal del 1923 al 1925 de la Societat de Rabassaires i Arrendataris del Llobregat. Centelles era l'encarregat de repartir *La Batalla* a Sant Feliu i col.laborador articulista assidu en aquest periòdic així com a *La Lucha Social*⁶³. També hi hagueren alguns republicans *rabassaires* que durant els anys vint evolucionaren cap a opcions comunistes com els dirigents de la Unió Josep Ricart -que procedia de les files federals-, de Sant Pere de Ribes⁶⁴ o Francesc Escudé de Rubí, que el 1922 sortí escollit

⁵⁹ CASTELLS, Andreu: *Sabadell. Informe...*:16.62: "la propaganda electoral de la Lliga dirigida [al districte de Sabadell] per Folguera i Duran presentaren Companys com un dirigent comunista. S'estava creant el fantasma que havia de durar anys. Es feren circular esborronadores històries de comunistes i de membres de la família imperial russa. Entre la burgesia es parlava, amb temor i a sota veu, del dia que vindrà la repartidora".

⁶⁰ Expd. 15.879, AGCB.

⁶¹ *La Batalla*, 4-12-1924:3.

⁶² BONAMUSA, F.: *El Bloc Obrer i Camperol...*:160.

⁶³ A *La Batalla*, 30-10-1924:1, es diu de Centelles que "ha sido uno de los luchadores que más ha hecho por el triunfo del semanario, tanto mediante esfuerzo moral, como económicamente".

⁶⁴ Ricart es mantingué en el comitè central de la Unió sols fins al 1924. Tot i que fins al 1925 continuà col.laborant a *La Terra* com a articulista, s'anà distanciant de la direcció del sindicat. El març de 1931 publicà un article a la revista de tendència comunista *L'Hora* -25-3-1931- on afirmà que la República tampoc serà la solució del problema agrari i que el programa agrari de l'ERC, que havien redactat Companys, Aragay i Ventós, sols podia ser acceptat com a "mitjà passatger". Ja en plena República mantingué una polèmica oberta amb el cooperativista d'ERC Joan Ventosa i Roig a través de les pàgines de *Democràcia* -31-10-1931, 24-12-1931 i 23-1-1932-, on Ricart demostrava ser contrari a l'esperit pactista que la direcció de la Unió i ERC mantenien en aquell moment i es posicionava amb el sector més radical del sindicat.

com a regidor comunista en les eleccions municipals⁶⁵. Per altra banda cal destacar també Enric Abril, d'Argentona que, procedent del PSOE i la UGT, fou un dels principals impulsors del comunisme a la comarca del Maresme en la dècada dels anys vint. Abril i Josep Calvet eren els principals dirigents de la societat agrària *La Redemptora* el 1927, un any abans del seu ingrés a la Unió⁶⁶.

Tot i que entre 1924 i 1925 el sector comunista rabassaire es desenganyà ja de la política sindical que dirigia Companys dins la Unió -la qual tendia cap al reformisme-, aquest sector mai abandonà el sindicat sinó que més aviat treballà des de dins per fer-se seva la direcció. El rabassaire Josep Centelles, en un article a *La Lucha Social* l'abril de 1925, escrigué: "Luis Companys, que en todos los mítines nos había dicho que habíamos de luchar al lado de los trabajadores de la ciudad, ahora parece que no oye nada (...). De las mejoras indicadas en el Teatro de la Marina [el 1923]⁶⁷, si el movimiento no lleva más calor quedarán nulas. En cambio, el Bloque Obrero y Campesino sería ya un frente serio contra los propietarios. El primer paso para lograrlo sería que la Unió de Rabassaires fuera una organización de clase, es decir, formada y dirigida por campesinos auténticos, sin permitir ingerencias extrañas. Organizada, dirigida y orientada la Unión de Rabassaires por los propios campesinos, presentaría un programa de reivindicaciones inmediatas y para hacerlas valer uniría sus fuerzas al proletariado de la ciudad (...). Así pues, aunque hombres como Companys, por ejemplo, nos hablen con un lenguaje tan radical a veces que parece socialista y hasta anarquista, no hemos de fiarnos, pues no son promesas vagas lo que necesitamos sino realidades concretas"⁶⁸. L'estratègia comunista fou, doncs, romandre dins la Unió, malgrat que la direcció del sindicat no fos del seu grat, i treballar des de dins fins aconseguir fer-se amb el control de l'organització.

Fou una estratègia que es féu oficial a partir del 1931: "los comunistas deben entrar en todos los sindicatos: fascistas, nacional-socialistas, católicos, reaccionarios. Deben organizar minorías y esforzarse en orientar la táctica sindical", exhortava *La Batalla* el

⁶⁵ MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere: "Rubí al ségle XX...:243.

⁶⁶ Enric Abril presidí l'acte i fou el primer orador en l'homenatge que *La Redemptora* d'Argentona reté al seu germà Salvador, mort feia poc, el qual havia estat un dels fundadors de la societat (*El Diluvio*, 20-2-1927:26).

⁶⁷ Es refereix al programa base de la Unió aprovat al congrés que se celebrà al Teatre de la Marina, a Barcelona, el 6 de gener de 1923.

⁶⁸ José CENTELLES: "Compañeros adherentes a la Unió de Rabassaires" a *La Lucha Social*, 2-4-1925:3.

setembre de 1931⁶⁹. En el terreny sindical agrari el BOC actuà, almenys a la província de Barcelona, bàsicament a través de la Unió de Rabassaires. D'aquesta manera, en el segon Congrés d'aquest partit celebrat l'abril del 1932 s'insistí molt en la necessitat que, dins la Unió de Rabassaires, es formessin minories d'oposició relacionades entre elles i amb els organismes superiors del BOC i de la Federació Comunista Catalano-Balear⁷⁰. "Todos como un solo hombre debéis estar en la Unión de Rabassaires", s'exclamà també des de *La Batalla* l'octubre del mateix any, un mes abans que el bloquista Pau Padró, del Vendrell, aconseguís fer-se per unes setmanes amb la presidència del sindicat⁷¹. Ja el 14 de febrer del 1932 els rabassaires bloquistes havien aconseguit celebrar una assemblea d'associats de la Unió al Penedès al marge del comitè central amb representants de set comarques per elaborar un programa agrari alternatiu al que estava defensant la direcció del sindicat rabassaire en aquell moment. Els dissidents al·legaren que feia temps que el comitè central de la Unió no celebrava cap assemblea per por de trobar-se en minoria i perdre la direcció, tal com acabà succeint⁷². Tanmateix aquesta por venia de lluny. La decisió de Companys de no celebrar més assemblees generals obertes a tots els socis a partir de 1924, després de la que se celebrà el 6 de gener d'aquell any i a on ja no es deixà cap torn obert de paraules al públic ni la possibilitat de discutir cap tema precisament per evitar veus dissidents, pogué estar molt relacionada amb la inquietud dels dirigents rabassaires per les influències comunistes dins del sindicat⁷³.

No fou casual el fet que des de la Unió sempre es tingué interès a considerar Companys com el continuador de l'obra de Layret, el mateix Layret que es reivindicava a les

⁶⁹ *La Batalla*, 10-9-1931:2.

⁷⁰ BONAMUSA, F.: *El Bloc Obrer i Camperol...*:291-293. Aquest partit mantingué inicialment una actitud oberta amb respecte a l'organització sindical en zones rurals i "exhortó a sus seguidores a afiliarse a cualquier sindicato campesino que existiese en su comarca, ya fuese un sindicato autónomo, la UdeR, la CNT o la UGT, para organizar dentro de ellos 'grupos revolucionarios de oposición'" (DURGAN, Andrew: *BOC 1930-1936...*:140).

⁷¹ *La Batalla*, 6-10-1932:3. Segons Francesc Bonamusa, "Pau Padró va néixer al Vendrell, el 27 de març de 1891. El 1918 donà un fort impuls a la formació de la Federació de Pagesos de la Comarca del Vendrell (adherida a la CNT). El 25 de maig de 1922 va ésser objecte d'un atemptat per part del Sindicat Lliure. Durant la Dictadura passà dos mesos a la presó, i, el 1929, fou president de la Mútua de Treballadors Agrícoles del Vendrell. Pels volts del 14 d'abril ingressà a la Unió de Rabassaires i organitzà la comarca del Vendrell. El 1932 ingressà al BOC i fou president de la Unió. Després continuà militant al POUM. El desembre del 1935 se separà del POUM i ingressà a la Secció Social de la Unió de Rabassaires, acabada de constituir" (BONAMUSA, F.: *El Bloc Obrer i Camperol...*:291).

⁷² *La Batalla*, 18-8-1932:2.

⁷³ El comitè central de la Unió deixà ben clara d'entrada sobre la naturalesa de l'assemblea dies abans: "por las especiales circunstancias actuales y además, por lo numeroso que forzosamente ha de ser el acto de la mañana, no se prestaría a debates ni es prudente que se originen, quedando convertido en una exposición de voluntad y de fuerza y dándole carácter público" (*El Diluvio*, 4-1-1924:21).

pàgines dels periòdics comunistes i sindicalistes, o que es reivindicués pràcticament sempre la figura d'aquest com a "iniciador i precursor de l'actual organització dels rabassaires"⁷⁴. Fou la Unió també la primera que tingué molt d'interès d'esbombar el mite de la malaurada tríada Layret-Companys-Seguí. En motiu de la mort del tercer *La Terra* digué que aquest últim formava part de "la trilogia de íntima fraternitat i relació espiritual i fraternal que constituïen en Layret, en Seguí i en Companys, que és ya l'únic que queda amb vida dels tres"⁷⁵.

El programa radical de la Unió en els seus primers anys, el llenguatge "tan radical a veces que parece socialista y hasta anarquista" que utilitzava Companys als mítings -tal com explicava el comunista Centelles de Sant Feliu-, el to certament també extremista que adquirí *La Terra* entre 1923 i 1924 i les actituds i pràctiques sindicals com la de plantejar anar a la revolta en la collita del 1923 cal emmarcar-los dins el predomini que dins el sindicat adquiriren els sectors més sindicalistes, malgrat que Companys no perdés en tota la dècada les regnes de la direcció. El missatge "aquí només hi ha explotats i explotadors", és a dir, el missatge de classe, classista, que pronuncià en concret el president de la Unió, Francesc Riera, el desembre de 1924 en el míting que se celebrà a Sant Llorenç d'Hortons, fou un dels més esbombats tant des de les tribunes públiques com des de les pàgines de *La Terra* i altres periòdics pels dirigents rabassaires en tota la dècada dels vint⁷⁶. Ernest Ventós diria en un altra ocasió que la gran diferència entre el sindicat rabassaire i el catòlic era que mentre en la Unió "el nostre lema de lluita deu ésser pur i únic el de l'explotat contra l'explotador", el catòlic "parteix de bases falses

⁷⁴ *La Terra*, 12-1-1924:2. El dia 1 de desembre de 1923 *La Terra* també havia dedicat un article a Layret on s'expressava que aquest havia estat l'"indiscutible iniciador de la Unió de Rabassaires de Catalunya". El mateix periòdic el dia 8 del mateix mes deia que aquest polític "va iniciar la campanya rabassaire que en Companys ha extès arreu de Catalunya". I el dia 2 de febrer de 1924 s'afirmava que "Companys ha sabut dignament continuar aquella obra [de Layret]". Als anys trenta la Unió de Rabassaires formà part del Comitè Pro-monument Layret juntament amb l'Ateneu Enciclopèdic Popular, el CADCI, l'Ateneu Polytechnicum, la Falç i antics col.laboradors de *La Lucha*. Aquestes entitats foren les signats d'un manifest "Al poble de Catalunya" signat el setembre de 1932 demanant un monument a Layret (Lligall 3.755, Fons Generalitat Republicana, ANC). Fins i tot en plena guerra civil, l'òrgan de la Unió de Rabassaires en aquell moment, *Terra Lliure* -desembre de 1937:3-, digué que "la Unió de Rabassaires és filla de Layret. El seu crit als pagesos d'associeu-vos! fou progressivament seguit i d'ell nasqué la nostra organització".

⁷⁵ *La Terra*, 15-3-1923:3.

⁷⁶ *La Terra*, 13-12-1924:1. Frases molt semblants a la de Riera foren pronunciades per exemple pels dirigents rabassaires de Sant Martí Sarroca i dels Monjos, Josep Font i Medí Viñas respectivament. El primer digué: "tots ho sabem que de partits només ni ha que dos: el de l'explotat que treballant té de fer la vida d'esclau i el dels explotadors que sense treballar viuen amb tota classe de divertiments i satisfaccions". Per la seva banda Medí Viñals digué en una ocasió que "la humanitat està dividida en dos partits: a l'una banda els explotats, a l'altra els explotadors" (*La Terra* 24-5-1924:2; 17-5-1924:3).

com voler solucionar el problema de la terra en convivència amb el propietari"⁷⁷.

Molt relacionat amb aquesta diferència entre ambdós sindicalismes, n'hi havia una altra també de fonamental: mentre la ideologia catòlica convertia a l'obrer industrial en l'enemic del pagès⁷⁸, la rabassaire solia afirmar la necessitat de la unitat amb els obrers industrials en consonància amb les grans tendències sindicalistes obreres de l'època que, almenys teòricament, reivindicaven la unitat del camp i ciutat dins el moviment obrer. Companys digué al congrés de la Unió del gener de 1923 que un dels grans objectius d'aquest sindicat pagès és "mantenir un consorci espiritual amb els obrers industrials"⁷⁹. Les darreres paraules pronunciades en el darrer míting rabassaire en què participà Layret anaren en aquesta direcció. Layret digué que tenia el convenciment que "junts els treballadors del camp i de la fàbrica donaran la batalla a la burgesia per instaurar un règim més digne i més humà"⁸⁰. Era un missatge que solia aparèixer almenys un cop en cada acte públic que celebrava la Unió. *La Terra* també ho expressà gràficament en una portada amb la il·lustració d'un obrer de fàbrica i un pagès abraçant-se i amb un peu de dibuix que deia: "siguem bons amics, si no mai podrem cantar victòria"⁸¹. En moltes de les poblacions rabassaires la unitat del sindicalisme obrer i el pagès fou un fet durant els anys que s'estudien, tal com s'ha comentat a l'apartat 1.2.3.

També el to radical que adquirí *La Terra* entre 1923 i 1924, com deia, cal emmarcar-lo en aquest predomini o pes dels sectors més obreristes dins el sindicat. A partir del juliol de 1923, quan va deixar de fer-se càrrec del periòdic Ernest Ventós i Ferrer de Vilches i prengué la responsabilitat de la redacció Pere Esmendia, de Rubí, la revista va "quedar convertida en una fulla de lluita i de difusió de doctrina"⁸². Sens dubte *La Terra* adquirí cert to demagògic i a cada portada hi aparegueren il·lustracions encaminades a fer augmentar el grau d'irritació del camperol contra els propietaris rurals: al número corresponent al 21 de juliol, per exemple, hi havia dos dibuixos de segadors esmolant i aixecant amenaçadorament la falç amb uns peus d'il·lustració que deien: "Segador: recordat, que la falç serveix per a segar blat, però pot servir també per segar, de rodó, el cap del monstre" i "Avans que ser explotat, morir de fam i de brutícia: bon cop de

⁷⁷ *La Terra*, 24-11-1923:2.

⁷⁸ CASTILLO, Juan José: *Propietarios muy pobres...*:51-52.

⁷⁹ *L'Avenir*, 13-1-1923.

⁸⁰ *L'Avenir*, 6-11-1920.

⁸¹ *La Terra*, 9-5-1925:1.

⁸² *La Terra*, 15-7-1923:2. Aquest fou el primer número amb el nou format.

falç, segadors de la terra! Bon cop de falç...!". Del mateix to eren molts textos i titulars que, d'una manera bastant obsessiva acusaven als propietaris de tots els mals: "considerem que la sola qualitat de propietari ja priva a qualsevol home de que li donguem el qualificatiu de bo"⁸³. En una ocasió en què s'estava patint una greu sequera que ja durava mesos *La Terra* culpà a la classe propietària d'aquesta "ja que si hagués plantat de pins tots els ermots i no hagués arrasat a les pinedes avui la regularització de la pluja fóra un fet"⁸⁴. El president de l'Institut de Sant Isidre -el qual en cada número d'aquesta època del setmanari rabassaire era objecte de burla- advertí l'octubre de 1923 en una carta al director de *La Terra* que aquesta necessitava "un refinament de modos que no puc reconèixer en els qui escriuen un paper vulgaritzador de tota mena de grolleries, paraules groixudes i calúmnies"⁸⁵.

La Terra d'aquesta etapa -que anà concretament des del 15 de juliol de 1923 al 31 d'agost de 1924, a partir del qual se'n féu càrrec Amadeu Aragay- fou un òrgan estricte del sindicat. Pràcticament desaparegueren les firmes de fora l'entorn de la Unió i augmentaren, en canvi, en relació a la primera etapa, les firmes de sindicalistes locals rabassaires⁸⁶. No fou casual que en uns exemplars de la revista comunista *L'Hora* del

⁸³ *La Terra*, 12-1-1924:4.

⁸⁴ *La Terra*, 9-8-1924:1.

⁸⁵ *La Terra*, 27-10-1923:1.

⁸⁶ En aquesta segona etapa, a diferència de la primera, no aparegueren articles signats des de diferents opcions polítiques i sindicals. En la primera etapa -del 15 d'octubre de 1922 al 15 de juny de 1923- s'incloueren articles que anaven des de posicions anarcosindicalistes (Seguí, Quemades) a demòcratacristians (Ossorio y Gallardo); fins i tot es publicà un article del sociòleg acostat a medis catòlico-agraris Severino Aznar. Les múltiples i variades firmes del primer període desaparegueren dràsticament i foren substituïdes per firmes internes del sindicat. Aragay (30 articles, -en la primera etapa n'havia escrit 5), Duran i Cañameras (27 -en la primera etapa 4-, Ventós (11), Font Marió (9), Astre Janer (7), Pere Estartús i Pere Esmendia (6), Lluís Companys (2) (vegeu l'apèndix 10, titulat "Articulistes de *La Terra*"). Val a dir que hi havien molts articles sense signar que cal atribuir-los principalment a l'encarregat de la redacció Esmendia. Per altra banda en aquesta etapa s'animaren a escriure articles els corresponals locals rabassaires per exposar assumptes de caràcter local. En la primera etapa només hi havia hagut quatre cartes firmades des de poblacions de fora Barcelona -dues de Paçs, una de Teià i una de Tiana. A partir del juliol de 1923 la major part de números de *La Terra* contindran aquest tipus d'articles. I a part d'aquests, cal esmentar els signats per delegats locals rabassaires que no eren estrictament de temàtica local. Aquests són els que firmaren Salvador Raventós de Gunyoles d'Avinyonet -en tres ocasions-; i Josep Font de Sant Martí Sarroca, Pau Baqués de Sant Pau d'Ordal, Jaume Miró de Sabadell, Pere Carol de Sant Boi del Llobregat, Joan Tetas de Sant Jaume Sesoliveres i Eusebi Daniel de Paçs en una ocasió. De tots aquests, només Josep Font havia escrit un article en la primera etapa. Les firmes de fora l'entorn de la Unió de Rabassaires es limitaren a les següents: una de Lluís Català, una d'Antoni Riba, una de Julio Senador Gómez, una de Ramon Ratés, una de R.M. Vives i una de Luis Afau Riera. A part d'aquests, caldria afegir quatre articles transcrits d'altres periòdics: un de Camil Companys, germà de Lluís, i un altre de Eustaquio Bautista d'*El Socialista*, un altre de Joan Codina d'*Acción Cooperativista* i l'altre de Joan Forment de *Justicia Social*. El fet que es reduïssin amb contundència en relació a la primera etapa les múltiples firmes de republicans així com les transcripcions de periòdics

1931 apareguessin il·lustracions idèntiques, és a dir, còpies de dibuixos, que s'havien publicat a *La Terra* durant aquest període més radical⁸⁷. Per altra banda, en aquesta mateixa etapa, fou quan tota la sèrie de col·laboradors propagandistes republicans de la campanya rabassaire dels primers mesos de la Unió es reduïren a quatre o cinc. Duran i Cañameras, un republicà que fou políticament fidel a Companys fins que al 1932 ingressà a la democratacristiana Unió Democràtica de Catalunya, per exemple, fou expulsat del sindicat el juliol de 1924 perquè, segons el rabassaire Josep Centelles, "quería desviar la asociación hacia la política de la derecha"⁸⁸. Brauli Solsona, pel seu cantó, afirmaria que "me retiré al ver que la campanya tomaba un giro demagógico" - entengueu radical-⁸⁹.

Atesa la presència i influència sindicalista radical descrita, a la Unió de Rabassaires, malgrat els seus directors, no li fou possible mantenir l'alt grau d'identificació entre republicanisme i sindicalisme pagès que es donà amb la Lliga de Viticultors Rabassaires dels anys vuitanta, amb la FTARE dels noranta o amb la Federació de Rabassers dels anys deu. Mai, almenys durant els anys vint, la Unió de Rabassaires arribà al nivell de compenetració i d'unió amb un partit republicà al que havia arribat per exemple la FTARE amb el partit federal⁹⁰. En realitat, tal com recordaria Duran i Cañameras, la Unió no féu oficialment cap "palesa declaració de republicanisme" fins just abans de la

republicans a canvi de revistes socialistes corrobora també que *La Terra* tingué a partir del juliol de 1923 un caràcter sindicalista i obrerista molt més acusat. El contingut dels articles i de les il·lustracions confirmen també clarament aquesta orientació.

⁸⁷ Per exemple, la d'un segador aixecant la falç amb posat amenaçador i fent un crit de rebel·lia o la d'un pagès carregant un gran embalum on hi havia escrites totes les injustícies que havia de suportar.

⁸⁸ *Lucha Social*, 2-4-1925:3. Dins la Unió Duran sempre tingué desavinences amb Aragay i el president Francesc Riera. Segons explica al seu *Dietari*:725, Aragay no acceptà que Duran fes conferències a centres republicans sobre la nova llei municipal de Calvo Sotelo del 1924 perquè, segons aquell, això era posar-se al servei del govern i Duran ho feia per obtenir alguna compensació. El 12 de juliol d'aquell any *La Terra* anuncià la baixa de Duran com a col·laborador de la Unió. El portaveu del sindicat feia saber "la disconformitat del Comitè en pes amb l'orientació excessivament personal que a llur actuació donava, i que no podia avalar ni fer-se'n solidari el comitè de la Unió de Rabassaires, quin per unanimitat ja havia consignat a l'interessat aquesta disconformitat". Tal com s'ha explicat més amunt, l'any anterior Duran ja havia rebut crítiques dels sectors més radicals del sindicat rabassaire perquè, contra els acords d'aquesta organització, presentà en nom de la Unió un projecte de llei sobre contractes de rabassa al president de la Diputació de Barcelona i conseller de la Mancomunitat Vallès i Pujals.

⁸⁹ SOLSONA, Braulio: *Evocaciones políticas...*:144.

⁹⁰ Vegeu tots els articles citats anteriorment de LÓPEZ ESTUDILLO on s'explica excel·lentment la relació entre la FTARE i el partit federal i, en general, entre federalisme i sindicalisme rabassaire entre finals del segle XIX i principis del segle XX. Especialment el titulat "Federalismo y mundo rural en Catalunya (1890-1905)..."

proclamació de la II República⁹¹. En l'assemblea del gener de 1924 el sindicat aprovà la declaració següent: "la Unió de Rabassaires no és exclusivista ni es desenrotlla dintre ni al dictat de cap partit ni bandera"⁹². En canvi la FTARE havia estat adherida al partit federal i havia integrat fins i tot centres republicans locals, alguns dels quals eren alhora seccions del partit i seccions de treballadors del camp. Mai en la Unió es donaren aquests casos. La Unió fou fonamentalment, i malgrat els interessos polítics que poguessin tenir alguns dels seus dirigents, una central sindical que sols integrà sindicats formats exclusivament per pagesos. Cap centre republicà ni cap altra entitat política estigué afiliada o adherida a la Unió. Ni tants sols, tret de comptadíssimes excepcions -com pogué ser Martí Torrents, de Vilanova, pintor paisatgista acomodats econòmicament-, acceptà l'afiliació dels típics prohoms republicans locals que no eren pagesos, tal com ja s'ha comentat que passà amb la Federació de Rabassers de Catalunya dels anys deu i que, en part, feien de padrins rics del sindicat. I això era així encara que en principi pugui semblar contradictori amb la influència republicana que s'ha descrit anteriorment o amb el paper rellevant que tingueren els polítics republicans com Companys o Aragay al capdavant de l'organització.

En qualsevol cas, el paper directiu d'aquests dos no ens fa més que confirmar que la base social de la Unió no havia deixat de ser republicana malgrat la seva forta vinculació amb el sindicalisme obrerista. Un sindicalisme que havia sabut mostrar un gran potencial durant el trienni bolxevic prescindint o actuant al marge dels partits polítics. Per això, influïdes encara molt pels esquemes de lluita anarcosindicalistes, les bases rabassaires que atragué la Unió foren reàcies el 1922 a articular-se al voltant de cap formació estrictament política. I si en general acceptaren d'entrada el lideratge de polítics com Companys i Aragay fou en bona mesura perquè aquests s'havien destacat en els anys més durs de la lluita sindical (1918-1920) per comprometre's amb la causa obrera i també revolucionària. Per la majoria d'obers i rabassaires Companys era l'advocat dels sindicalistes perseguits en els pitjors temps de la repressió, l'advocat de les classes treballadores. S'havia guanyat justament aquesta fama. I almenys fins a la mort de Salvador Seguí, amb qui l'uní una gran amistat, Companys mantingué excel·lents relacions amb la CNT⁹³. Així mateix la resta dels principals polítics vinculats al sindicat

⁹¹ DURAN CAÑAMERAS, F.: "Història de la qüestió agrària..."

⁹² *L'Avenir*, 12-1-1924.

⁹³ Fou després de la mort de Seguí el març de 1923 que Companys tingué els primers problemes importants amb la CNT (MARTÍN, Josep Lluís: "L'advocat del poble"...:94). De totes maneres, al llarg de la Dictadura continuà tenint bons contactes en medis anarcosindicalistes (UCELAY, Enric: *La Catalunya populista...*100; UCELAY, Enric: "Protagonistes cercant una base: els separatistes catalans en la resistència a la monarquia dictatorial (1923-1931)" a *L'Avenç*, núm. 37, març de 1981). Durant la Dictadura, en els moments en què s'aconseguí més unitat de les esquerres, Companys tornaria a col·laborar

rabassaire com Ventós, Duran i Cañameras, Joan Casanovas o Font Marió, havien donat mostres de la seva teòrica radicalitat política fent costat a Layret i a Companys en la proposta d'adherir el Partit Republicà Català a la Internacional comunista el 1920.

També la major part de bases de la Unió pogué acceptar sense gaires reticències aquells propagandistes que, tot i procedir de les files del republicanisme radical, ja feia anys que s'havien apartat de la línia oficial progressivament conservadora del partit liderat per Lerroux. Amadeu Aragay, Brauli Solsona o Joan Griso -els tres propagandistes rabassaires que no eren pagesos i diposaven de carnet radical- havien col·laborat o simpatitzat amb grups republicans renovadors i crítics amb la línia política que seguia els òrgans de direcció del partit que sorgiren a principis de la dècada dels vint com *La Nueva Rebeldía* o *l'Agupación Republicana Radical Claridad*⁹⁴. Aragay havia estat des de les seves joventut un activíssim membre de les Joventuts Radicals i havia sofert en diferents ocasions detencions a causa del seu compromís polític i sindical amb les classes populars.

Malgrat tot, el republicanisme obrerista i el sindicalisme radical de les bases rabassaires no deixava de ser un republicanisme i un sindicalisme susceptible d'evolució cap a postures polítiques i sindicals més moderades en la mesura que la situació sindical i política es calmés, tal com succeí a la pràctica a partir del 1923. Per altra banda tampoc es pot oblidar que dins les mateixes bases de la Unió no deixà d'existir des d'un primer moment alguns sectors sindicalment molt reformistes que tot i trobar-se inicialment en franca minoria, anirien guanyant progressivament influència dins l'organització.

al costat de cenetistes. A part dels anys finals del règim, el 1924, per exemple, en la campanya, amb mitings inclosos, per aconseguir l'indult de Joan B. Acher, conegut pel *Poeta*, que organitzà la CRT, la Federació Local de Barcelona d'aquesta Confederació i la Lliga dels Drets de l'Hofne (*La Terra*, 12-4-1924:2; 26-4-1924:1).

⁹⁴ Aragay i Brauli Solsona ja havien fet costat a Emiliano Iglesias en l'estructuració d'una tendència crítica a la línia oficial del Partit Republicà Radical el 1915. Una tendència que reivindicà els orígens obreristes, anticlericals i anticatalanistes d'aquest partit. El 1918 Aragay també demostrà les seves divergències amb la direcció del partit radical a través de les seves col·laboracions en la revista *El Combate* (CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:302,374 i 441).

3.4.2. Els contactes amb el socialisme reformista.

Efectivament, la federació comarcal més important que forní la Unió de Rabassaires, la Federació de Rabassers de Catalunya -dirigida des de Martorell-, comptava amb una històrica tradició sindical reformista que l'havia vinculat al republicà reformista Laureà Miró i fins al dinàstic Santiago Alba quan morí aquell el 1916⁹⁵. El trienni bolxevic pogué tancar o aparcar aquesta tradició, però no esborrar-la o eradicar-la del tot. Era una tradició que havia estat lligada a la major part del sindicalisme rabassaire i que, almenys la Unió dels anys vint aconseguí recuperar. Per altra banda, si bé aquest sindicat rabassaire va integrar elements procedents de l'anarcosindicalisme o del comunisme, també va incorporar -i molt possiblement amb major nombre que aquells- elements provinents o acostats a la reformista UGT⁹⁶.

La Unió de Rabassaires i la UGT es bellugaren dins d'uns esquemes sindicals molt pròxims i ambdues organitzacions es disputaren una mateixa clientela sindical amb uns missatges molt semblants. La proximitat de les dues entitats s'evidencià ja el 1923 quan la Unió de Rabassaires mantingué contactes amb societats agràries ugetistes d'arreu d'Espanya per constituir una *Federació Nacional Agrària*. I encara s'evidenciaria més durant els anys de la guerra civil quan ambdós sindicats es trobaren sota la influència política d'un mateix partit, el PSUC, i compartiren un mateix programa de defensa de la petita propietat agrària davant el procés de col·lectivització de l'economia que s'havia posat en marxa des del juliol de 1936. D'aquí que durant aquests anys del conflicte bèl·lic hi hagueren diversos intents des de la UGT per integrar l'organització rabassaire o bé actuar coordinadament a través de comitès d'enllaços⁹⁷.

⁹⁵ POMÉS, Jordi: "El sindicalisme rabassaire a Martorell..."

⁹⁶ El paper reformista de la UGT al camp s'ha destacat també a l'apartat 2.3. en parlar de la Federació de Societats Obreres Agrícoles del Penedès dels anys 1919-1922.

⁹⁷ Vegeu l'explicació detallada d'aquests intents a BALLESTER, David: *Marginalitats i hegemonies: la UGT de Catalunya, 1922-1939*, Tesi Doctoral, UAB, 1995:491-495. Tots els intents d'integració foren frustrats fonamentalment perquè la Unió de Rabassaires no volgué arriscar-se a perdre l'hegemonia sindical que ostentà al camp català durant la guerra. En la Primera Conferència Nacional del PSUC, el 24 de juliol de 1937, es presentà un informe en què es demanava evitar la competència sindical al camp entre la Unió de Rabassaires i la UGT: "allí on hi hagi seccions de la Unió de Rabassaires, el Partit, després d'amplis debats, (...) ha acordat mantenir la política de ferma aliança entre la Unió de Rabassaires i la Federació de Treballadors de la Terra", la qual era la secció del camp de la UGT. L'informe continuava dient: "De fet ja heu vist que no són moltes les diferències que les separen. Molts elements de la Unió de Rabassaires són membres del Partit (...). Hem de procurar practicar aquesta política d'aliança, procurant que els grups sindicals treballin dins de la Unió de Rabassaires i dins de la Federació de Treballadors de la Terra, per tal que les dues grans forces agràries puguin un dia arribar a ajuntar-se" (COLOMER, Víctor: *Informe presentat a la Primera Conferència Nacional del Partit Socialista Unificat de Catalunya*, Barcelona, 1937:14).

El sindicat rabassaire tingué als anys vint col.laboradors ugetistes i socialistes. El principal fou la propagandista cooperativista Regina Lamo, militant de la Federació Regional Catalana de la UGT. Lamo col.laborà en la campanya de mítings de la Unió des del 1922 així com en *La Terra*. Un altre va ser el germà de Lluís Companys, Camil, que a principis dels anys vint pertanyia a les Joventuts Socialistes i col.laborà en la redacció del portaveu del sindicat rabassaire⁹⁸. Tant Lamo com Camil Companys van col.laborar amb la Unió cridats per Lluís Companys, el qual també disposava de bona reputació dins els cercles socialistes. Indalecio Prieto, que es distingí al llarg de la dècada dels vint per estar en estret contacte amb republicans i que encapçalà la tendència del PSOE a pactar amb aquests el 1930⁹⁹, era íntim amic de Lluís Companys¹⁰⁰. De fet, molt probablement, de portar-se a terme la transformació del Partit Republicà Català després del Congrés de 1920 hauria acabat sent un partit socialista català, avançant-se en tres anys a la creació de la Unió Socialista de Catalunya. D'aquí que en l'editorial d'*El Diluvio* de l'endemà del famós Congrés del PRC s'afirmà que aquest es convertiria en un PSC: "el Partido Republicano Catalán por votación de sus componentes, va a ser el Partido Socialista de Cataluña, en contacto espiritual con el sindicalismo"¹⁰¹. Marcel·lí Domingo ja havia avançat el 1919 que "si el republicanismo moderno ha de ser socialista, y si el socialismo se inclinara hacia los republicanos, sería necesario que no fueran dos disciplinas distintas, sino una sola disciplina, una sola orientación y una sola comunidad. El intervencionismo del Estado no constituye una doctrina discutible, sino una realidad indiscutida"¹⁰². Domingo ens avançava el que es pretendria fer amb el PRC l'any següent o el que seria el Partit Republicà Radical Socialista que ell fundarà el 1929 i al qual hi estigué fermament vinculat durant els

⁹⁸ *La Terra*, 12-1-1924:3.

⁹⁹ BEN-AMI, Shlomo: *Los orígenes de la Segunda República española: Anatomía de una transición*, Madrid, 1990:198-200.

¹⁰⁰ A *L'Avenir*, 28-3-1925:1, es publicà una carta de Prieto a Companys on es demostra la gran relació i amistat que es tenien i que també col.laboraven i estaven en contacte per a activitats polítiques.

¹⁰¹ *El Diluvio*, 29-9-1920:10. Tota la literatura al voltant de la creació el 1920 d'un hipotètic partit laborista impulsat per Layret amb la col.laboració de socialistes i cenetistes moderats cal atribuir-la a Pere FOIX als seus llibres *Serra i Moret*, 1967:111, i *Apòstols i mercaders*, 1976:94-97. Molt probablement, la constitució d'aquest hipotètic partit escampada per Pere Foix es limità a l'intent de refundació del PRC en el Congrés de setembre de 1920. És molt possible que Layret, abans d'aquest Congrés, contactés amb socialistes i cenetistes moderats per tal d'aconseguir la seva integració en el partit refundat.

¹⁰² *El Sol*, 2-9-1919, citat per BLAS GUERRERO, Andrés de: *Tradición republicana...*: 114.

primers anys el mateix Companys així com el ressuscitat PRC¹⁰³.

El mateix president de la Unió de Rabassaires a partir de finals de 1932, Josep Calvet, havia iniciat de ben jove la seva trajectòria sindicalista dins l'òrbita de la UGT: va col·laborar a fundar el 1904 un sindicat d'oficis varis a Argentona federat a la UGT¹⁰⁴. En aquesta població existí durant la dècada dels deu un important nucli de pagesos socialistes militants de la Federació Comarcal d'Obrers Pagesos la Fraternitat amb seu al feu socialista de Mataró¹⁰⁵. El nucli de pagesos socialistes d'Argentona, dintre del qual cal comptar-hi Calvet, fundà el 1916 la societat agrària la Redemptora. Entre 1920 i 1921 aquesta estigué en contacte amb la Federació de Societats Obreres Agràries del Penedès, la qual, en aquests anys, es mogué també en l'òrbita de la UGT¹⁰⁶. El 1928 la Redemptora ingressà a la Unió de Rabassaires. El sindicat Germanor de Canet i l'Associació d'Agricultors de Teià, que es federaren al sindicat rabassaire respectivament el 1924 i el 1922, també havien estat pròxims a la UGT¹⁰⁷. Certament el Maresme va

¹⁰³ El fet que Marcel·lí Domingo mantingués una doble militància entre el PRC i el PRRS determinà que aquests dos partits mantinguessin una línia d'actuació gairebé idèntica durant el 1929 i 1930. Domingo era el líder principal d'ambdós partits. Noguer i Comet, del PRC, reconegué el desembre de 1929 que a Domingo "tots considerem i respectem com al nostre capdavanter" (*La Nau*, 6-12-1929). En el manifest que publicà aquest partit català pocs dies després d'aquestes declaracions de Noguer es feia una manifestació de pràctica adhesió al Partit Republicà Radical Socialista: "Estima al propio tiempo que el partido radical socialista representa una selección de hombres del republicanismo español, los más capacitados para merecer la confianza de las multitudes republicanas". Per altra banda el PRC es declarava en el manifest disposat a integrar-se dins una conjunció de forces republicanes catalanes i se solidaritzava amb l'esquerra espanyola amb el desig d'acoblar-s'hi. Firmaren el document: Domingo, Companys, Alfred Pereña, Pere Mias, Noguer Comet, Riu Vendrell, Humbert Torres, Eduard Layret, Duran i Cañameras i Puig Pujades (*El Diluvio*, 11-12-1929:14). Finalment Companys i Noguer i Comet signaren el Manifest del PRRS que es publicà el maig de 1930 (SALLÉS, Anna: *Quan Catalunya era d'esquerra*, Barcelona, 1986:61).

¹⁰⁴ *La Terra*, 1-2-1936:1.

¹⁰⁵ *El Consciente -Argentona-*, juny 1914. A Argentona existia una societat pagesa d'adscripció socialista almenys des del 1912. Aquesta federació comarcal s'havia constituït el 1914 a Mataró. El seu primer president fou Josep Roldós, de la mateixa població. En la primera junta de l'entitat també hi havia pagesos de Vilassar de Mar, Argentona i Premià (*El Consciente -Argentona-*, juny 1914). En aquestes tres poblacions, a més de Vilassar de Dalt, almenys des de 1912 existien societats de pagesos d'adscripció socialista (*Vida Nueva -Mataró-*, 21-6-1912, 26-7-1912, 2-8-1912, 25-4-1913).

¹⁰⁶ Calvet participà com a representant de La Redemptora al Congrés que la federació penedesenca va celebrar a Sant Sadurní el maig de 1921 (*La Terra*, 1-2-1936:1).

¹⁰⁷ Ambdues societats enviaren representants també al Congrés de la federació penedesenca citat a la nota anterior (*La Terra*, 1-2-1936:1).

ser un important feu socialista¹⁰⁸.

La constitució de la Unió de Rabassaires i el seu posterior desenvolupament col·laboraren a limitar decisivament l'espai socialista al camp de la província de Barcelona. Les societats rabassaires de la Federació de Societats Obreres Agràries del Penedès que a partir de 1920 s'identificaren més en els postulats ugetistes que en els republicans reformistes que defensava el diputat de districte Josep Zulueta acabaren tanmateix integrant-se a la Unió de Rabassaires en lloc de fer-ho en el sindicat socialista. D'aquesta manera la presència ugetista en l'àmbit agrari català fou molt limitada. En el Congrés Regional extraordinari de la UGT de maig/juny de 1922 -existia formalment una Federació regional Catalana de la UGT des de l'octubre de 1920- hi participaren únicament com a societats agrícoles els *Obrers Agricultors de Sitges* representada per Francesc Carbonell i Rossend Mirabeny, *Obrers Agricultors de Tortosa*¹⁰⁹, representada per Felip Panisello, *Obrers Agricultors de Mataró i els seus contorns* representada per Florenci Llinàs i *Viticultors de Mataró* representada per Josep Solà¹¹⁰. El congrés aprovà que el comitè procurés que les organitzacions agràries de Catalunya assistissin al pròxim Congrés de la UGT que se celebraria a Madrid el novembre del mateix any on havia de constituir-se la Federació Nacional de Treballadors

¹⁰⁸ Des de Mataró s'havia anunciat el febrer de 1921, quan el projecte de la Unió de Rabassaires començava a gestar-se, la constitució d'una Federació socialista catalana d'obriers agrícoles "integrada por buen número de secciones, alguna de las cuales, como la de Mataró y la de Argenton cuentan en su seno con elementos convencidos y entusiastas de la organización obrera" (*El Socialista*, 3-2-1921). Però, molt probablement tot es quedà en l'intent. També serà del nucli mataroní i rodalies, a més de Sitges i de Barberà de la Conca, d'on sorgirà la recuperació ugetista al camp català a partir de 1928. Entre aquest any i 1930 estaven adherides a la UGT societats d'agricultors del Masnou, Vilassar de Mar, Premià de Mar, Mataró, Sitges i Barberà de la Conca. Aquestes tres darreres participaren al Congrés de la Federació Regional Catalana de la UGT l'abril de 1930 (*El Socialista*, 27-4-1930). Segons *La Batalla*, a mitjan 1930, una assemblea de sindicats de pagesos del Maresme celebrada al Masnou el 29 de juny acordà -provisionalment a l'espera de la ratificació de cada assemblea de cada sindical local- separar-se de la UGT mentre no es formés la Federació Nacional de Treballadors del Camp (*La Batalla*, 4-7-1930:3).

¹⁰⁹ A la província de Tarragona, on la UGT havia tingut durant els anys deu major força entre la pagesia que a la resta de Catalunya, els anarcosindicalistes havien impedit l'agost del 1919 la creació d'una Federació provincial agrària adherida a la UGT en un Congrés provincial de sindicats agraris amb la participació de 37 societats que representaren a 4.227 associats (CAPDEVILA, Dolors i MASGRAU, Roser: *La Justicia Social...*; *El Socialista*, 2-8-1919; "Actas UGT, vol. 1919-1921. Referencia AARD, 23-8-1919").

¹¹⁰ *Boletín del Instituto de Reformas Sociales*, juny 1922:1304. A Mataró es formaria el 1922 -formalment el 17-1-1923- el sindicat també socialista *Producció Agrícola*, que segurament deuria tractar-se d'una refundació de la Societat d'Obrers Agricultors *El Progrés*. Aquesta havia de ser la que en aquest Congrés anomenen "Obreros Agricultores de Mataró y sus contornos". La tantes vegades citada "Federació de Treballadors Agrícoles del Maresme", nascuda hipotèticament el 1918, és probable que no hagués existit, ja que no he trobat cap font directa que certifiqui la seva existència.

de la Terra. Federació que no es crearia finalment fins al 1930¹¹¹.

Curiosament també la Unió de Rabassaires intentaria posar-se en contacte amb societats agràries ugetistes o pròximes al sindicat socialista d'arreu d'Espanya per constituir una federació agrària d'abast estatal i de signe sindical reformista entre 1922 i 1923.

3.4.2.1. L'impuls d'una *Federación Nacional Agraria*.

L'inici dels treballs per constituir aquesta federació cal situar-lo, de fet, en el mateix context de formació de la Unió de Rabassaires. L'entrada en contacte de Companys, sobretot a partir d'incis de 1921 quan comença a exercir de diputat, amb altres polítics d'esquerra que estaven relacionats amb el sindicalisme camperol d'altres regions li permeté adquirir una dimensió molt més àmplia del problema social agrari. Eren polítics que, com ell, estaven dedicant bona part dels seus esforços professionals a aconseguir una reforma agrària a Espanya.

El reformista Filiberto Villalobos, el republicà castellà Julio Senador Gómez i el capellà republicà i sindicalista agrari gallec Basilio Álvarez foren alguns d'aquests polítics, amics personals de Companys, que mantingueren estretes relacions amb la Unió per agermanar sindicats pagesos d'arreu d'Espanya. Tots tres constaren com a col.laboradors oficials de *La Terra* durant el 1922 i tots tres es desplaçaren a Catalunya per participar en assemblees o mítings de la Unió i per negociar amb aquest sindicat acords sobre la finalment nonada *Federación Nacional Agraria*.

El primer d'aquells polítics a visitar Catalunya per invitació de la Unió fou Villalobos, diputat agrarista per Béjar (Salamanca) i a qui ja s'ha esmentat en altres capítols perquè tenia presentat al Congrés des del 1918 un projecte de llei de reforma agrària. Aquest viatjà a Catalunya el novembre de 1922 i assistí a l'assemblea de delegats de la Unió del dia 26 d'aquell mes¹¹². Amb ell fou el primer que es tractà d'establir algun conveni entre rabassaires i cultivadors de fora de Catalunya, en aquest cas, castellans¹¹³. Per això, pocs

¹¹¹ Segons David Ballester el 1931 "la FTT a Catalunya només tindrà afiliats a Barcelona i Tarragona i just arribarà al miler d'adherits en total, exactament 1.027. El 1932 es podrà parlar d'un cert creixement i s'arribarà a les 11 seccions -sempre centrades a Barcelona i Tarragona- i els 2.541 afiliats; de tota manera, escàs bagatge si comparem aquestes xifres amb les dels 329.953 que agrupava llavors la FNNT" (BALLESTER, David: *Marginalitats i hegemonies...*:136).

¹¹² *La Terra*, 15-12-1922:2-3.

¹¹³ *L'Avenir*, 17-12-1922.

dies després de la visita de Villalobos, el vice-president de la Unió, Josep Ricart, parlà ja de la possibilitat de crear una *Federació Nacional Agrària*, tot i que reconegué que encara els rabassaires catalans no tenien cap relació amb les societats agràries de les diferents regions espanyoles¹¹⁴.

A partir del gener de l'any següent es començaren a donar els primers passos en ferm per constituir aquella federació. Ja en el Congrés de la Unió del dia sis d'aquell mes s'acordà "solidaritzar-se amb tots els demés treballadors de la terra d'Espanya" i Companys concretà l'acord manifestant que "tenim el propòsit de reunir a Madrid un congrés de tots els treballadors del camp d'Espanya". Els periòdics republicans de Madrid recolliren la importància d'aquestes manifestacions. El dia 11 del mateix mes Julio Senador -a qui Francesc Hostench titllà com a un dels "propagandistas más puramente agrarios"¹¹⁵- envià una carta a Companys felicitant-lo per les conclusions del Congrés. A més, li deia que havia treballat molt per tal que el "partido republicano" adoptés unes conclusions iguals i que només abraçant un programa agrari com el de la Unió de Rabassaires podrien els republicans espanyols recuperar l'antic prestigi. Acabava dient que "es para mi una satisfacción poner mi humilde pluma a disposición de usted para luchar por la justicia. Que la Asamblea de los rabassaires sea la Covadonga de una nueva Reconquista"¹¹⁶. A partir d'aquest moment Senador es convertí en el més convençut promotor d'aquests projectes de la Unió a la resta d'Espanya i des del mateix mes de gener començà a fer propaganda de la *Federación Nacional Agrària* a través de la premsa madrilenya. A principis de febrer Senador i Companys signaren un article al periòdic *La Libertad* de Madrid, on concretaren la proposta per a la creació d'aquesta Federació Nacional, tot fent una crida a la unió dels pagesos de tot l'estat¹¹⁷.

A finals de gener d'aquell 1923 Basilio Álvarez, convidat per Companys, visità els rabassaires catalans¹¹⁸. Álvarez participà com a orador en diversos actes propagandístics

¹¹⁴ Ricart afirmà que "no fóra gens estrany que es treballés per a la creació d'una Federació Nacional Agrària i els expoliats fessin sentir el pes de la seva força social" (RICART, Josep: "Lo mateix Catalunya, que Galícia i a Andalusia" a *Democracia*, 9-12-1922).

¹¹⁵ *El Diluvio*, 26-1-1923:14.

¹¹⁶ *La Terra*, 15-1-1923:3.

¹¹⁷ *L'Avenir*, 17-2-1923; i *El Diluvio*, 7-3-1923:15.

¹¹⁸ Vegeu per a uns apunts biogràfics de Basilio Álvarez com a sindicalista agrarista: DURAN, J.A.: *Crónicas-1. Agitadores...* Possiblement abans que Álvarez vingués a Catalunya, Companys ja havia visitat Galícia ja que el mes d'abril del 1922 ell mateix anuncià que aniria a Galícia a fer propaganda agrària i a "fomentar la unió necessària, que tan convenient és per al triomf, puix ja és sabut que els governs sols atenen els qui procuren, primer, constituir una força" (*L'Avenir*, 15-4-1922). En realitat, el cas dels

agraris -sempre destacant l'agermanament de rabassaires i forers gallecs-, donà una conferència a Barcelona sobre el problema agrari a Galícia i fins visità la seu de l'IACSI¹¹⁹. En l'estada a Catalunya d'aquest propagandista es tractà l'assumpte d'aconseguir una unitat d'acció entre rabassaires i forataris. Fou amb aquests pagesos gallecs, a través principalment de Basilio Álvarez, amb qui la Unió tingué contactes més continuats¹²⁰.

Durant el mateix mes de gener el sindicat rabassaire començà a mantenir correspondència amb sindicats agraris de la resta de l'estat. El primer pas, que no s'acabaria complint, seria el de celebrar el congrés agrari a Madrid amb dos objectius: per una banda de concretar la federació de les diferents organitzacions agràries que es volguessin acollir al projecte, i de l'altra aprovar un projecte de llei de reforma agrària per presentar al govern. Quants més assistents i adhesions tingués el congrés, més pressionat es veuria el govern a acceptar la reforma sol·licitada. Companys havia repetit innumbrables vegades en els mítings rabassaires que els governs espanyols només atenien als qui tenien força, i per això demanava una Unió poderosa. Ara pensava que una *Unió* de pagesos no només catalans, sinó espanyols, podia atènyer la fortitud que, segons ell, era necessària perquè el govern atengués les seves propostes i complís les promeses fetes quan era a l'oposició. Cal recordar, per altra banda, que el programa de reforma agrària

foros i la seva problemàtica social agrària foren històricament molt observats -i fins envejats- pels rabassaires catalans, ja que des de finals del segle XVIII -quan el *foro* aconseguí un caràcter emfitèutic i perpetu- sempre s'intentà equiparar aquest tipus de contracte amb el de la rabassa morta per tal que aquesta guanyés també l'atribució de perpetuïtat. En la instància que els rabassaires dirigiren al rei Carles IV el 1806 es demanava que "de la mateixa manera que havia fet el rei Carles III de suspendre tot comiat iniciat contra els forers de Galícia, la qual cosa convertia de fet els *foros* en una concessió a perpetuïtat, es declarés que les concessions a rabassa morta eren emfitèutiques i, per tant, perpètuas" (DURAN CAÑAMERAS, F.: "Història de la qüestió agrària a Catalunya,...

¹¹⁹ Tota la visita de Basilio Álvarez a Catalunya està ben documentada a *La Terra*, 30-1-1923:1-2. Duran i Cañameras explica en el seu *Dietari*:709-711 que quan Álvarez arribà a Barcelona "el bisbat [de Barcelona] va publicar en la premsa una nota que deia que havia sigut rector d'una parròquia de Galícia i que estava suspès de llicència" per participar a actes sindicals i polítics. Duran també explica (p.709) que Álvarez anava vestit de paisà i Companys li va demanar que es posés sotana de capellà per participar als actes. Després de molt pressionar-lo, ho va aconseguir. Curiosament als únics mítings rabassaires en què assistí Salvador Seguí, el Noi del Sucre, foren els que participà com a orador Basilio Álvarez.

¹²⁰ L'agost de 1922 l'ex-diputat català de la UFNR, Lluís Zulueta, en aquells moments resident a Madrid i políticament reformista, però també en contacte amb la Unió de Rabassaires ja que serà un dels col·laboradors oficials de *La Terra* el 1922, participà en un Congrés de forataris a Vigo al costat de Basilio Álvarez (*Boletín del Instituto de Reformas Sociales*, agost de 192:286.). Al novembre d'aquest mateix any Lluís Companys fou requerit per agraristes gallecs perquè es desplaçés a Galícia a orientar la campanya agrària dels forataris. Per excés de feina no pogué complir la petició (*L'Avenir*, 18-11-1922).

de la Unió era aplicable a tot l'estat i no es limitava a la qüestió rabassaire¹²¹.

El dia 20 de febrer una delegació rabassaire es traslladà a Madrid, "y además de entrevistarse con el Gobierno se ocuparon de establecer relaciones con los foreros de Galicia, León, Asturias, los colonos de Castilla y los jornaleros andaluces"¹²². A finals d'aquell mes la Unió començà a rebre cartes d'associacions agràries de fora de Catalunya en què s'adherien a les propostes rabassaires. També es reberen cartes d'amics personals de Companys com Jesús Vicente Pérez i Emilio Vellando animant-lo en l'empresa, expressant-li el segon que tan sols espera "ponerme a sus órdenes para cuánto se ofrezca para esta justa causa", i dient-li el primer que a la Unió de Rabassaires, amb "merecido honor, corresponde el puesto de vanguardia en esta cruzada del campo español"¹²³.

Les adhesions que he pogut recollir són les següents:

- *Sociedad Campo Agrario de Castejón de Valdecasa de Zahinos* (Badajoz).
- *Sociedad Agraria de Zayonas* (Badajoz).
- *El Progreso de Labradores y Granjeros de Zara de Montánchez* (Càceres).
- *Agrupación de Jornaleros de Manzanares* (Ciudad Real).
- *Sociedad de Socorros Mutuos de Pravia La Merced* (Oviedo).
- *Sociedad Agraria La Unión de Pravia* (Oviedo).
- *Sindicato de Labradores Langreganos* (Langreo, Oviedo).
- *Sindicato de Agricultores Asturianos* (Oviedo).
- *Sociedad Agraria de Canduela* (Palència).
- *Sociedad Agraria de Uncastillo* (Saragossa).
- *Sociedad Agraria de Justíbol* (Saragossa).

A més d'aquestes organitzacions, cal afegir-n'hi dues més a les quals no s'indicava el nom de la població (*Sociedad de Labradores* i *Agrupación Obrera Socialista*) i una altra que no he aconseguit identificar-ne la província (*Sociedad Campo Agrario de Castellón*

¹²¹ El dirigent rabassaire Josep Ricart havia dit: "latifundis, foros, rabasses, etc., tot és el mateix problema social agrari; en tot, tingui el nom que vulgui hi trobareu explotadors i explotats" (*Democracia*, 9-12-1922); o bé: "no pedimos tan sólo la resolución del problema de la rabassa, sino que junto a ella, pedimos la resolución de los foros, de los latifundios, de los míseros jornaleros y arrendatarios que, a simple vista, parecen distintos; pero, en su fondo, no hay más que dos cuestiones opuestas, la de los explotados y la de los explotadores" (*Democracia*, 3-3-1923).

¹²² *L'Avenir*, 17-2-1923. A finals de febrer Companys anunciava que viatjaria a Andalusia per fer propaganda a favor dels jornalers d'aquella regió (*El Diluvio*, 1-3-1923:26).

¹²³ *La Terra*, 30-3-1923:5 i 30-3-1923:10.

de Videjosa)¹²⁴.

Possiblement les adhesions que rebé la Unió no es limitaren a aquestes. Sorprenentment no apareix cap entitat gallega -tot i que la problemàtica dels foros estava també recollida per les societats asturianes- ni cap d'andalusa. Les tres extremenyas podien estar orientades per Villalobos i les dues castellanques per Julio Senador.

La presència socialista era notòria en aquell llistat. A part de l'*Agrupación Obrera Socialista*, s'ha d'esmentar la importància del *Sindicato de Agricultores Asturianos*, afiliat a la UGT -era molt probablement el més important sindicat agrari ugetista en aquell moment-, i de les altres societats de la província d'Oviedo on la UGT hi tenia una presència i pes importants¹²⁵. Almenys en el municipi de Langreo, entre 1917 i 1920 hi hagueren tres seccions diferents que pertanyeren al *Sindicato de Labradores Asturianos* que el 1920 ingressaria a la UGT i es transformaria en el ja citat *Sindicato de Agricultores Asturianos*¹²⁶. També es pot destacar que a Extremadura, i concretament a la província de Càceres, el sindicalisme socialista hi penetrà amb èxit a partir de 1919, i el 1920 la *Federación Provincial de Cáceres*, composta en la seva major part per camperolat, va ingressar a la UGT¹²⁷. Aquests fets indiquen que la Unió es va haver d'acostar molt probablement al sindicalisme agrari espanyol a través de la UGT -que al camp català ja s'ha vist que comptava en aquell moment amb molts pocs efectius-. Julio Senador, el més important interlocutor de la Unió a Madrid, també estava o havia estat en contacte amb organitzacions obreres socialistes¹²⁸. L'abril de 1923, en el congrés del

¹²⁴ El nom d'aquestes societats aparegueren a *La Terra*, 30-3-1923:10 i 15-4-1923:7. El *Sindicato de Agricultores Asturianos* l'he tret de FERNANDEZ, Bernardo i GIRON, José: "Aproximación al sindicalismo agrario en Asturias: 1906-1923" a GARCIA DELGADO, J.L.: *La cuestión agraria en la España Contemporánea*, Madrid, 1976:189. En aquest article es tracta els antecedents del *Sindicato de Agricultores Asturianos* i la vida d'aquesta organització des del seu naixement el 1920 fins al 1923. Des del moment de la seva creació aquest sindicat va pertànyer a la UGT i en el seu congrés de l'abril del 1923 s'aprovà l'acord de "dirigir telegrama de salutación y adhesión a los *rabassaires* de Catalunya, deseándoles el triunfo de sus aspiraciones..."

¹²⁵ La província d'Oviedo, amb 5.501 afiliats a la UGT el 1922, era la tercera província espanyola en nombre d'afiliats després de Castelló i Càceres (BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:523-524).

¹²⁶ FERNANDEZ, Bernardo i GIRON, José: "Aproximación al sindicalismo agrario en Asturias..."

¹²⁷ SANCHEZ MARROYO, Fernando: *Sindicalismo agrario y movimiento obrero (Cáceres, 1906-1920)*. Càceres, 1979. Càceres era la segona província quant a afiliació a la UGT el 1922 amb 7.574 federats i Badajoz era la cinquena amb 4.771.

¹²⁸ El 1918 Julio SENADOR GÓMEZ publicà l'obra *La ciudad castellana. Entre todos la matamos...*, Barcelona, 1918, la qual estava dedicada (p.5) als sectors ugetistes per excel·lència: als miners d'Astúries i Barruelo i als ferroviaris del Nord i Nord-est. A més, feia una dedicatòria especial a les *Juventudes Socialistas* de Burruelo i Palència.

Sindicato de Agricultores Asturianos, la Unió seria formalment convidada a ingressar a la UGT a través d'un acord d'aquest congrés¹²⁹.

Aquesta invitació significava que aquest sindicat asturià -amb tota seguretat el més potent de tots els que saludaren la proposta de la Unió de constituir una Federació Agrària Nacional- creia que la constitució d'aquesta federació s'havia de canalitzar a través de la UGT. Precisament, el 1922-1923 és el *Sindicato de Agricultores Asturianos* el qui estava treballant més per fer efectiva la Federació Nacional de Treballadors de la Terra (FNNT-UGT) que, des del 1920, s'havia començat a proposar¹³⁰. En aquest sentit, aquest sindicat asturià va aconseguir crear el maig de 1923 la *Federación Asturiana-Leonesa de Campesinos* seguint les recomanacions de l'Executiva de la UGT de crear federacions regionals o interregionals com a base de la futura Federació Nacional. La FNNT, però, com ja s'ha dit, no serà realitat fins al 1930. La fragmentària implantació agrària de la UGT a l'estat -el 1922 només tenia força destacable a Astúries, el País Valencià i Extremadura- seria la causa principal d'aquest ajornament.

Per tant, cal entendre que si la UGT no aconseguí en aquell moment de crear una federació agrària espanyola, menys podria la Unió de Rabassaires fer-ho possible. L'única possibilitat per aconseguir-ho era la que li plantejà el sindicat asturià: ingressar a la UGT i treballar des de dins per arribar al que aquest sindicat socialista no veuria realitzat fins al 1930. Tot i les bones relacions que els dirigents rabassaires poguessin tenir amb sindicats de la UGT d'arreu d'Espanya i fins amb socialistes catalans, sembla que l'ingrés de la Unió de Rabassaires a la UGT era certament difícil d'entre altres coses perquè amb els qui primer s'havia d'entendre per fer efectiva la seva entrada a la UGT era amb els capdavanters de l'ugestisme agrari català. I amb aquests no hi tenia gaire bones relacions si atenem a algunes polèmiques entre dirigents d'ambdós sindicats que recollí *La Terra* i *El Socialista*¹³¹. Polèmiques que no reflectien més que la gran rivalitat sindical que hi havia entre les dues organitzacions dins del territori català. Per altra banda la UGT estava excessivament lligada al PSOE com perquè els dirigents republicans de la Unió de Rabassaires no s'adonessin de les conseqüències polítiques que fer aquell

¹²⁹ FERNANDEZ, Bernardo i GIRON, José: "Aproximación al sindicalismo agrario en Asturias...":189. En les pàgines d'*El Socialista* no hi faltaria algun article de simpatia cap a la Unió. Un d'ells escrit per Camil Companys i fou transcrit a *La Terra*, 21-7-1923:3.

¹³⁰ BIGLINO, Paloma: *El socialismo español...*:203-215.

¹³¹ Hi hagué alguna polèmica periodística entre dirigents rabassaires i ugetistes agraris catalans com la que recollí *La Terra* els dies 1-6-1924:3-4 i 21-6-1924:4 o *El Socialista*, 13-4-1927 i *El Diluvio*, 27-4-1927:14, que demostren que hi havia certs recels entre ambdues organitzacions i que era realment difícil l'acord entre elles.

pas podia significar.

No menys difícil li hauria suposat a la Unió de Rabassaires basar la federació agrària espanyola anhelada amb societats agràries locals de tendència republicana, ja que la dispersió sindical, política i geogràfica d'aquestes haurien fet del tot impossible que amb sols el lideratge de Companys, sense acords polítics més importants a nivell de tot Espanya, s'hagués arribat a acords mínims per cohesionar un sol projecte sindical.

Després de l'abril de 1923 ja no es tornà a parlar més d'organitzar un Congrés a nivell estatal i de constituir la Federació Nacional Agrària. Possiblement les eleccions generals que se celebraren aquell mes, les quals van desviar l'atenció dels dirigents rabassaires cap a temes més polítics que sindicals, i la posterior arribada de la Dictadura entrebancaren decissivament els projectes. Malgrat tot, es continuaren llançant des de la Unió al llarg de la dècada missatges d'adhesions -simbòlics, més que res- sobretot als forataris gallecs i asturians i als jornalers andalusos, com el que contenia el manifest de la Unió del juliol de 1925 que acabava amb les següents paraules de salutació als germans pagesos de fora de Catalunya: "singularmente nos dirigimos a los foreros de Galicia, a los jornaleros de Andalucía, a todos los que trabajáis la tierra de España para que se agrupen, y formen federaciones y constituyan una fuerza propia, dirigida por ellos mismos, absteniéndose de nutrir organismos de ninguna clase en los que ejerzan la dirección sus naturales adversarios"¹³².

Per als dirigents rabassaires, la nonada Federació Nacional Agrària fou un intent d'estructurar a nivell estatal un sindicalisme pagès de base republicana en aliança amb el socialisme reformista. D'aquesta manera hauria estat més fàcil fer front al creixent pes que a nivell sindical agrari estaven tenint, o podien arribar a tenir, els sectors comunistes i anarcosindicalistes. Sectors -sobretot els primers- que exercien la seva influència en el mateix si de la Unió de Rabassaires i suposaven una amenaça per a la continuïtat de la línia sindical reformista que els dirigents republicans li intentaven donar.

¹³² GENERALITAT DE CATALUNYA: *Els contractes de conreu a Catalunya...*:19.

3.4.3. L'activació republicana després del trienni bolxevic (1921-1923).

El triomf del reformisme dins del sindicat tingué molt a veure amb el manteniment de la direcció de la Unió per part de polítics republicans. Aquests feren possible conservar ben fermes, malgrat tot, els lligams entre sindicalisme rabassaire i el republicanisme fins als anys trenta. Aquesta conservació estigué en bona mesura recolzada per l'important procés de reorganització i redefinició del republicanisme català i espanyol al llarg de la dècada dels vint.

No sabem com hauria evolucionat políticament Layret si no hagué sigut assassinat i si hauria estat cert, tal com deien els comunistes del BOC, que Layret hauria acabat a les files d'aquesta formació política. Però sí que sabem que Companys no ho féu. I que, malgrat que va conservar al llarg dels anys vint bona reputació en medis sindicalistes i obreristes, va col.laborar activament en el procés de recuperació del republicanisme català i espanyol que féu possible la instauració de la II República. Si Layret havia dit dos mesos abans que atemptessin mortalment contra ell que "los partidos republicanos han muerto" o que "hoy los partidos republicanos no tienen razón de existir ya"¹³³, Companys demostrà que això no era cert. I ho volgué demostrar treballant en un àmbit difícil: en l'àmbit del sindicalisme, el qual l'obligà a situar-se en un sempre compromès punt d'equilibri entre aquest i la política. Companys sabia que la salut i la mateixa vida del republicanisme català depenia en bona mesura de l'estructuració d'un poderós moviment sindical pagès de base republicana. En certa manera es tractava de recuperar un terreny polític-sindical on la Lliga Regionalista estava obtenint molt bons resultats a través de l'Acció Social Agrària de la Mancomunitat. Fins la primera dècada del segle els federals havien tingut també prou èxit en l'estructuració d'una força sindical de base republicana. Ara es tractava de tornar-ho a intentar. Només que en aquell moment, a principis dels anys vint, hi havia l'inconvenient que aquest moviment sindical s'havia radicalitzat a cavall de l'experiència del trienni bolxevic i àdhuc a cavall d'un canvi del component social de les bases d'aquest sindicalisme -sent ara més baix, més obrer- i comptava, en definitiva, amb el predomini d'uns sectors que, tot i que podien acceptar la tutela de polítics republicans, no acceptaren a cap preu -en principi- perdre la seva autonomia sindical per identificar-se en cap opció política concreta de partit. Si això havia estat possible als anys noranta del segle XIX, ja no era possible després del trienni

¹³³ *El Diluvio*, 11-9-1920:19; 26-9-1920:32. La segona frase citada la pronuncià durant el congrés del Partit Republicà Català de setembre de 1920. Continua la frase amb les següents paraules: "Eran bases de las fuerzas republicanas las masas proletarias; pero hoy estas no sienten ya los entusiasmos políticos de antes, habiendo evolucionado a una actuación de acción social. Por ello no es que nosotros abandonemos nuestros antiguos ideales, sino que, por el contrario, evolucionamos los mismos a la realidad del momento".

bolxevic i de la gran influència que l'anarcosindicalisme havia tingut dins tot el moviment obrer català durant aquests tres anys.

L'orientació republicana del sindicat que li imprimí Companys s'hagué de donar, doncs, amb molt tacte i sense presses -en certa manera, amb dissimulació-, sense que l'organització com a tal pogués fer cap declaració explícita de republicanisme. En principi Companys i els seus col.laboradors més pròxims es veieren obligats a distingir clarament el que era el seu paper com a directors de la Unió i el seu paper en campanyes i organitzacions de clar accent republicà. Els va caldre distingir la tasca sindicalista de la política, almenys en la teoria. Companys havia de repartir la seva agenda festiva per participar en mítings rabassaires i mítings republicans. Tot i semblar-se -oradors i temàtiques tractades força semblants-, no es tractava d'actes idèntics. La premsa, tret d'algun cas¹³⁴, els distingia molt bé. Una cosa era la campanya rabassaire i l'altra era la propaganda republicana. Sens dubte l'ideal de Companys era fusionar les dues campanyes i per a això treballava i per això es queixaven els sectors més sindicalistes de la Unió. Ja que, en part, Companys ho aconseguí. Aconseguí donar una orientació republicano-reformista al sindicat, aconseguí que el 1930 aquest pogués fer una declaració explícita de republicanisme i aconseguí que el 1931 -tal com el mateix Companys afirmà- portés "a cap un esforç considerable (...) en les eleccions del 12 d'abril (...); el seu ajut, per tant, a la conquesta de la República, fou interessantíssim"¹³⁵. En aquest mateix any la Unió s'identificà amb el desplegament polític d'ERC en un grau important¹³⁶.

Per a Companys, la missió per a la fusió de les dues campanyes -la rabassaire i la republicana- començà, de fet, des del mateix moment en què es comprometé a defensar els interessos de la Comissió de Rabassaires de la Comarca de Sabadell el 1921. No hi ha cap dubte que els republicans intentaren aprofitar la desorganització cenetista que la repressió estava provocant molt eficaçment per recuperar un paper polític i també sindical que havien, en part, perdut¹³⁷. La irrupció de Lluís Companys en el moviment rabassaire com a líder polític i sindical a partir precisament de 1921 en el districte de

¹³⁴ La revista nacionalista *L'Intransigent* -23-8-1922- anuncià com a mítings rabassaires els mítings republicans que s'havien de celebrar a Sallent i a Palau de Plegamans aquell mes.

¹³⁵ PUIG, Nònit: *Què és la Unió de Rabassaires...*:16.

¹³⁶ POMÉS, Jordi: "L'ambició per l'hegemonia sindical..."

¹³⁷ Enric Ucelay també relaciona d'alguna manera la repressió en contra el sindicalisme cenetista amb el ressorgir republicà quan afirma que "solament quan la repressió burgesa havia fet desaparèixer els Sindicats Únics serà quan el republicanisme català adquirirà antics quadres organitzadors cenetistes (Martí Barrera, Pere Foix, Sebastià Clarà)" (UCELAY, Enric: *La Catalunya populista...*:89).

Sabadell cal emmarcar-la en el context de certa recuperació i reorganització republicana que es donarà a partir d'aquest any i en el que ell col·laborarà decisivament. És el mateix context i marc en què el nacionalisme radical català de contingut republicà, encapçalat per Francesc Macià, també intentarà obrir-se pas aprofitant la remissió del greu conflicte social i esperant acabar de superar aquest a través del missatge integrador del nacionalisme¹³⁸.

En aquest context de redreçament, a partir de mitjans de 1921, els dos sectors del Partit Republicà Català que s'enfrontaren en el congrés d'octubre de 1920 intentaren reconciliar-se. En realitat el PRC havia deixat d'existir. Aquest, com altres partits republicans de l'època, eren més federacions d'entitats que autèntics partits polítics moderns amb graus mínims de centralització i disciplina interna¹³⁹. La darrera actuació del sector més obrerista, que s'havia quedat amb la direcció teòrica del partit, fou la publicació d'un manifest el març d'aquell any -que va haver de ser publicat per *El Socialista* de Madrid, ja que la censura que hi havia en aquell moment a Barcelona prohibí de publicar-lo en cap periòdic català- en què, a banda de declarar-se hereus del malaurat Layret, feien una dura denúncia de la situació d'extrema repressió que estava sofrint la classe obrera catalana en aquell moment i es refermaven en la solidaritat amb aquesta: "nos declaramos solidarios con las reivindicaciones del proletariado. Queremos formar en Cataluña, y singularmente en Barcelona, un obrerismo orgánico, político, acomodado a la grandeza de nuestra ciudad, cooperante con los núcleos metropolitanos más fuertes de la causa obrera universal". Firmaren el manifest els components del directori del partit: Alomar, Domingo, Casanovas i Companys¹⁴⁰.

El mes de juny de aparegué per primer cop la notícia de reorganitzar l'esquerra política a partir d'una nova entesa entre els diferents sectors republicans catalans. El dia 22 d'aquell mes *El Diluvio* afirmà que Joan Casanovas -col·laborador de Companys dins la Unió- havia rebut l'encàrrec de "cristalitzar" una esquerra catalana i que en principi es

¹³⁸ UCELAY DA CAL, E.: *El Nacionalisme radical català i la resistència a la Dictadura de Primo de Rivera (1923-1931)*, tesi doctoral inèdita, UAB, 1983:222-231; MOLAS, Isidre: "La Federació Democràtica Nacionalista (1919-1923)" a *Recerques*, núm. 4.

¹³⁹ MOLAS, Isidre: *Lliga catalana. Un estudi d'Estasiologia*, 2 vols. , Barcelona, 1973:vol. II, 9-12. El mateix Layret digué al congrés del PRC el 1920: cal "mirar que es lo que hasta ahora ha representado el partido republicano catalán. Éste ha sido en realidad sólo de nombre, pues en la actuación nunca ha respondido a la existencia de tal partido" (*El Diluvio*, 26-9-1920:32). A l'agost de 1920 el sector esquerrà del partit criticà els consellers republicans de la Mancomunitat Guarro i Pere Mías per no sotmetre's a la disciplina de partit afegint aquestes paraules: "y no nos vengan con el argumento de que no existe el partido republicano catalán (...). Es un argumento del cual hizo ya uso el señor Riu Vendrell" (*El Diluvio*, 11-8-1920).

¹⁴⁰ *El Socialista*, 5-4-1921:2.

comptava amb la simpatia de Pi i Sunyer, Alomar, Domingo, Eugeni d'Ors, Albert Bastardes, Santiago Albert, Ignasi Iglésies, Jesús Pinilla i Francesc Macià¹⁴¹. Companys no era esmentat, però, en canvi, aquell mateix mes havia fet possible que en el seu districte electoral, el de Sabadell, hi hagués un acord entre tots els grups republicans per presentar una única candidatura en les eleccions provincials d'aquell mes formada per Amadeu Aragay, del Partit Radical, Ernest Ventós, del Partit Republicà Català, i Domènec Palet i Barba, com a republicà catalanista. La candidatura sortí derrotada, però guanyà en aquelles poblacions que seran baluards de la Unió de Rabassaires al Vallès Occidental: Castellar, Sant Quirze, Sentmenat i Rubí¹⁴². Dies abans d'aquestes eleccions Companys inaugurava el Centre Republicà Autonomista de Castellar, que havia d'agrupar totes les esquerres de la població¹⁴³.

L'estiu d'aquell 1921 continuà el moviment de reorganització dels republicans. La bellugadissa no es limitava a Catalunya. El dia tretze de juliol *El Diluvio*, que es va voler fer portaveu d'aquell moviment¹⁴⁴, anuncià que "la Asamblea de la Unión Republicana de Madrid ha contestado a la excitación hecha por Marcelino Domingo para que se forme el bloque de izquierdas". A Madrid s'havia celebrat a finals de 1920 un *Congreso de la Democracia Republicana*, convocat pel Directori de la Federació Republicana format el 1918, al qual pertanyia Marcel·lí Domingo. La iniciativa del congrés, però, la portà el Partit Republicà Radical. En la convocatòria es parlava d'aplegar "a todas las fuerzas republicanas de la nación" en un fòrum obert de discussió. L'assistència de 1.561 congressistes -99 dels quals eren de la província de Barcelona, 42 de la de Girona, 41 de la de Lleida i 65 de la de Tarragona- i d'un bon nombre de personalitats republicanes de fora l'entorn lerrouxista, com Julio Senador Gómez -col.laborador de la Unió-, Roberto Castrovido, Eduardo Barriobero, José Nakens, Fèlix Azzati o el diputat federal per Tarragona Julià Nougués, palesen la importància del congrés¹⁴⁵. Tot i que aquest pogué haver estat mediatitzat en bona mesura pel PRR de Lerroux, per primera vegada al segle XX, segons Álvarez Junco, es debatia amb prou deteniment en un congrés republicà ponències sobre política internacional, agrària,

¹⁴¹ *El Diluvio*, 22-6-1921:15.

¹⁴² Els resultats es publicaren a *L'Avenir*, 18-6-1921. En tractar-se d'eleccions provincials els districtes de Sabadell i Terrassa formaren una sola circumscripció electoral.

¹⁴³ *L'Avenir*, 4-6-1921.

¹⁴⁴ *El Diluvio*, en l'editorial del 7 de setembre de 1921:5, deia: "nosotros hemos sido los primeros en recoger y alentar la restauración de una izquierda catalana".

¹⁴⁵ CULLA, Joan B.: *El republicanisme lerrouxista...*:362-364; RUIZ MANJÓN, Octavio: *El Partido Republicano Radical 1908-1936*, Madrid, 1976:121.

industrial, hisenda pública i política general: "el republicanismo abordaba, al fin, su programa, por etéreo que fuese, y podía dejar de referirse a los escritos y proclamas del siglo pasado"¹⁴⁶.

El 17 de juliol del 1921 el setmanari republicà de Vilanova i la Geltrú *Democracia* publicava un article titulat "Cristalizará una izquierda catalana?" en què s'insistí que Joan Casanovas era l'organitzador d'aquest procés de cristallització i es destacava la seva capacitat i talent per a aquesta tasca. En aquest article s'afegien al llistat de polítics simpatitzants, a part dels que he esmentat més amunt, Santiago Valentí Camp, Lluís Companys, Lluís Figuerola i Ramon Noguer i Comet. Aquest últim i Casanovas, ambdós diputats provincials, proposararen a la resta de diputats republicans de la Mancomunitat actuar conjuntament a partir del juliol d'aquell 1921, ja que sempre havien estat dividits malgrat que la Lliga mai no tingué majoria absoluta en l'Assemblea d'aquesta institució catalana¹⁴⁷.

A l'agost *El Diluvio* oferí el llistat de centres republicans locals que s'adheriren al projecte encapçalat per Casanovas: el de Figueres, Terrassa, Igualada, Vendrell, Tortosa, Torroella de Montgrí, Ripoll i Manresa¹⁴⁸. A partir d'aquell mes s'engegà una campanya de mítings a favor de l'esquerra catalana el primer dels quals fou a Portbou i que a la pràctica empalmaria amb la campanya per a les eleccions municipals de febrer de 1922¹⁴⁹. Ramon Xuriguera parlà d'una "intensa campanya de mítings [que] començà de cap a cap de les nostres terres"¹⁵⁰.

El setembre es feia una reunió de diputats a Corts i diputats provincials catalans -amb l'absència de Companys- amb la idea de constituir un partit català d'esquerra "cuyos principios básicos fundamentales serán la defensa de los ideales nacionalistas y republicanos"¹⁵¹. D'aquesta reunió en sortí una comissió -composta per Salvador Albert,

¹⁴⁶ ÁLVAREZ JUNCO, José: *El emperador del Paralelo. Lerroux y la demagogia populista*, Madrid, 1990:426.

¹⁴⁷ *El Diluvio*, 27-7-1921:11.

¹⁴⁸ *El Diluvio*, 21-8-1921:11.

¹⁴⁹ *El Diluvio*, 24-8-1921:13. En alguns casos es prohibiren mítings donat l'estat de suspensió de garanties constitucionals en què es trobava Catalunya en aquell moment.

¹⁵⁰ XURIGUERA, Ramon: *Casanovas. Quinze anys...*:60.

¹⁵¹ *El Diluvio*, 3-9-1921:11. Assistiren a la reunió: Briànsó, Casanovas, Folch, Iglesias, Irla, Lloret, Mias, Murall, Noguer i Comet, Pereña, Portau, de Quintana, Riu i Puig, Riu Vendrell, Pablo Robert, Salvador Albert, Pi i Sunyer.